

רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פרק יז

הלכה יג

הדליק העכו"ם את התנור ואפה בו ישראל, או שהדליק ישראל ואפה עכו"ם, או שהדליק העכו"ם ואפה העכו"ם ובא ישראל וניער האש מעט או כבשו לאש הואיל ונשתתף במלאכת הפת הרי זו מותרת, ואפילו לא זרק אלא עץ ק לתוך התנור התיר כל הפת שבו, שאין הדבר אלא להיות היכר שהפת שלהן אסורה.

הלכה יד

עכו"ם שבישל לנו יין או חלב או דבש או פרישין וכיוצא באלו (מכל) דבר הנאכל כמות שהוא חי הרי אלו מותרין, ולא גזרו אלא על דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי, כגון בשר ודג תפל וביצה וירקות, אם בישלו העכו"ם מתחלה ועד סוף ולא נשתתף ישראל עמו בבשולן הרי אלו אסורין משום בשולי עכו"ם.

הלכה טו

במה דברים אמורים בדבר שהוא עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת, כגון בשר וביצים ודגים וכיוצא בהם, אבל דבר שאינו עולה ר על שולחן מלכים לאכול בו את הפת כגון תורמוסין ששלקו אותן עכו"ם אע"פ שאינן נאכלין חיינן הרי אלו מותרין וכן כל כיוצא בהן, שעיקר הגזרה משום חתנות שלא יזמנו העכו"ם אצלו בסעודה ודבר שאינו עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת אין אדם מזמן את חבריו עליו.

תוספות מסכת עבודה זרה דף לח עמוד א

אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא - פרש"י דרבנן גזור משום דחייש שמא יאכילנו דברים טמאים ויותר היה נראה לפרש הטעם משום חתנות וכן פ"ה במתני' אומר הר"ר אברהם ב"ר דוד דודאי שלקות אסרו חכמים כשהעובד כוכבים מבשלם בביתו אבל כשהוא מבשל בביתו של ישראל אין לחוש לא לחתנות ולא לשמא יאכילנו דברים טמאים ולא הודה לו ר"ת דודאי כיון שהעובד כוכבים מבשל לא חלקו כלל חכמים בין רשות הישראל לרשות העובד כוכבים כי לעולם יש לחוש שמא לא יזהר גם בביתו של ישראל כמו בביתו של עובד כוכבים. איכא בינייהו דגים קטנים וארדי ודייסא - פ"ה שאינם נאכלים חיים ואין עולין על שולחן מלכים ואור"ת דמדנקט הני ולא נקט דבש וגבינה שעולין על שולחן מלכים ונאכלים חיים ש"מ דבעי למנקט דברים שנעשה בהם לשון אחרון מוסף על הראשון ולהקל עליו דאפילו אינו נאכל חי כיון שאינו עולה לית ביה משום בישולי עובדי כוכבים ולכן פסק ר"ת דהלכתא כהני תרי לישני ואי איכא חד מינייהו או נאכל חי או אינו עולה אין בו משום בישולי עובדי כוכבים דבשל סופרים הלך אחר המיקל וראיה מדאמרין לקמן בשמעתין (ע"ב) גבי משחא שליכא וכן גבי דבש בסתם התלמוד (לקמן לט:) אי משום בישולי עובדי כוכבים נאכל כמות שהוא חי הוא פירוש ולא שייך ביה בישולי עובדי כוכבים אע"ג דעולה על שולחן מלכים הוי וגם ר' יוחנן עבד לקמן (דף נט. ע"ש) עובדא להיתר גבי תורמוסא דשלקי עובדי כוכבים ואכלו ישראל דאסר רשב"ל וא"ל רבי יוחנן אדמקטורך עלך זיל הדר דכל שאינו עולה על שולחן מלכים אין בו משום בישולי עובדי כוכבים ואע"ג דתורמוס אינו נאכל כמו שהוא חי.

תוספות מסכת עבודה זרה דף לח עמוד ב

ואתא ישראל וחתי חתוי בגחלים - מכולה שמעתין משמע דבעינן שיהא הישראל מקרב הבישול קצת ומה שנהגו להשליך קיסם לתנור סומכין על מה שיש בדברים שבין בני בבל לבני ישראל דקאמר בני בבל משליכין קיסם לתנור ובני מערב אומרים קיסם זה מה מעלה ומה מוריד ואנו נמשכין אחר בני בבל ותלמודם.

רא"ש מסכת עבודה זרה פרק ב סימן לג

לג פת א"ר אחאי שלש מלאכות יש בו. הילכך האי ריפתא דשגר עובד כוכבים ואפה ישראל. א"נ שגר ישראל ואפה עובד כוכבים א"נ שגר עובד כוכבים ואפה עובד כוכבים ואתא ישראל וחתי חתוי שפיר דמי. לכאורה מוכח בכולה שמעתין דבעינן שיהא ישראל מקרב הבשול. ותימה על מה שנהגו האידנא להקל בהשלכת קיסם לתנור ובהלכות שבין בני א"י לבני בבל כתיב בני מזרח משליכין קיסם לתנור. ובני מערב אומרים קיסם מה מעלה ומה מוריד. אלא אם התענה ג' ימים מותר מפני חיי נפש. ואפשר שנהגו הראשונים בתחילת הסיקו של תנור שיתן בו ישראל מעט גחלים וקיסם להעלות שלהבת. הלכך אע"פ שהוסיף העובד כוכבים בעצים והסיק ואפה כיון שתחלת הדלקת המדורה נעשית בישראל נקרא כל ההיסק על שמו. והאחרונים ראו והקילו בה בהשלכת קיסם אפילו באחרונה. ורב אלפס ז"ל גריס ואתא ישראל והדר הדרויי שפיר דמי. פירוש שמהפך בפת לקרב בישולו. והרמב"ם ז"ל כתב (פי"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה י"ג) שאפילו לא זרק ישראל אלא אפילו עץ אחד לתוך התנור התיר כל הפת שבו. שאין הדבר אלא להיות (הדבר) היכר שפת של עובד כוכבים אסורה. ולישנא דגמרא לא משמע הכי. והנח לישראל שיהו שוגגין:

שולחן ערוך יורה דעה סימן קיב

סעיף ט

הדליק עובד כוכבים התנור ואפה בו ישראל, או שהדליק ישראל ואפה עובד כוכבים, או שהדליק העובד כוכבים ואפה העובד כוכבים ובא ישראל יח] וניער האש מעט, הרי זה מותר. ואפילו לא זרק אלא עץ אחד לתוך התנור, התיר כל הפת שבו, שאין הדבר אלא להיות היכר שהפת שלהן אסורה. י"ט (יט) ואם נפח באש הוי כחיתוי) (טור סימן קי"ג ובאגור בשם ר"י מולין והוא בתשובת מהר"ל רכ"א /קצ"ג/).

ש"ך יורה דעה סימן קיב ס"ק ד

ד ואפילו במקום דליכא משום חתנות - כגון פת הכומרים שאין להם בנים אסור דלא משום בתו של מוכר או נותן אמרו אלא משום בנות עובדי כוכבים שאם אין לזה יש לזה, רשב"א שם:

ביאור הגר"א יורה דעה סימן קיב ס"ק ד

[ד] וגם כו'. ר"ל דפת אין בו משום בשולי עובדי כוכבים ובמקום שהותר פת מותר לגמרי דלא היה בכלל שלקות אבל דבר שאינו פת ישנו בכלל שלקות. ואף כשהותר פת לא הותר אלא דבר שהוא פת ועס"ו בהג"ה:

שולחן ערוך יורה דעה סימן קיג

סעיף א

[א] <א> דבר שאינו נאכל כמו (א) שהוא חי, א וגם ב עולה על שלחן מלכים ב] ללפת בו את הפת ג] או לפרפרת, שבישלו עו"ג, [ד] אפילו בכלי ישראל ה] ובבית ישראל, אסור משום בישולי עובדי כוכבים.

סעיף ו

[טו] כל שבישלו ישראל מעט בישולו, בין בתחלה בין בסוף, מותר. לפיכך אם הניח עובד כוכבים בשר או קדרה על גבי האש, והפך ישראל בבשר והגיס בקדרה, או שהגיס ישראל וגמר העובד כוכבים, הרי זה מותר. ח [טז] <ו> ואפילו לא היה מתבשל בלא סיוע העובד כוכבים).

סעיף ז

[ז] אין שגירת (פי' הבערה. ובערו והשיקו (יחזקאל לט, ט), תרגום ויהון שגרין) התנור מועלת <ז> אלא בפת, אבל בשאר המתבשלים אין שגירת התנור ולא הדלקת האש מעלה ומוריד, אלא ההנחה דווקא. לפיכך הרוצה לבשל במחבת בתנור של עובד כוכבים, צריך שיתן ישראל המחבת לתוך התנור, למקום הראוי להתבשל בו. הגה: יח] <ח> ויש חולקין וסבירא להו דהדלקת האש ט או (ב) חיתוי בגחלים מהני לענין בישול כמו לענין פת, וכן נוהגין. (הגהות ש"ד ובארוך ובמרדכי פא"מ). י ואפילו חיתוי בלא כוונה מהני ומועיל. יט] וי"א דאפילו לא חיתה ישראל יא כ] ולא השליך שם קיסם, רק שהכותית הדליקה האש מאש של ישראל, שרי (או"ה שם בשם מהר"ם).

סעיף ח

נתן ישראל קדרה על האש יב <ט> וסלקה, ובא עובד כוכבים והחזירה, יג אסור. אלא אם כן הגיע למאכל בן דרוסאי, כא] שהוא שלישי בישולו, כשסילקה.

סעיף ט

כב] אם בישלו עובדי כוכבים כמאכל בן דרוסאי וגמרו ישראל, יש לאסור, אלא אם כן הוא ערב שבת או ערב יום טוב או שיש הפסד מרובה בדבר. יד] כג] <י> ויש מתירין (ג) בכל ענין, (טור בשם הרא"ש ור"ן ור"ף ומהר"ם ואו"ה וסמ"ק סימן שכ"ג שר' יקר עשה כן מעשה וכו' בכל בו וכו' פ"בסה"ת ומרדכי ואגודה פא"מ ורא"ה בס' ב"ה וסמ"ג דף נ"ז ע"ב ושכן קבל מר"י ור' ירוחם נ"ז ח"ז שכן הסכימו רוב הפוסקים ולא כדת השיג הב"י בב"ה אר' ירוחם בזה עיין שם) (ד) וכן נוהגין.

פתחי תשובה יורה דעה סימן קיג ס"ק א

(א) שהוא חי - עבה"ט של מהרי"ט ז"ל שכתב דעיקר הגזירה היתה משום חתנות כו' וע' בס' תפארת למשה שכתב דלפי טעם זה שרי בישול של מומר דמשום חתנות ליכא (עיין לעיל ר"ס קי"ב מ"ש שם) אלא שהיה עוד טעם מבואר בב"י דשמא יאכילנו דברים אסורים ולפ"ז גם בישול של מומר אסור דהוי ככופר לכל התורה כולה ושמא יאכילנו דברים האסורים ע"ש ולפ"ז ה"ה מומר לחלל שבת בפרהסיא או לכל התורה כולה חוץ משתים אלו דדינו כעובד כוכבים כדלעיל סי' ב' ס"ה ולקמן סי' קי"ט גם כן בישולו אסור:

ש"ך יורה דעה סימן קיג ס"ק א

א וגם עולה על שלחן מלכים כו' - מדלא התנה המחבר שיהא נשתנה מבריתו ע"י האור אלמא דס"ל אפילו לא נשתנה אסור וכדעת הרמב"ם שהביא בב"י וכן דעת הרב בד"מ ובת"ח כלל ע"ה דין ט' וזה דעתו בהג"ה ס"ב שלא התיר האפונים אלא מטעם שאינם עולים על שולחן מלכים ולא מטעם דלא נשתנו מבריתו וכמ"ש בד"מ ובת"ח שם אבל באמת נראה עיקר בש"ס (דעבודת כוכבים סוף דף ל"ז) כהר"ן ורש"י דאין אסור משום בשולי עובדי כוכבים אלא כשנשתנה מבריתו ע"י האור וכו' בהג"א פא"ט מא"ז וכן נראה דעת הרי"ף וכמו שכתב הר"ן וכן נראה דעת ראב"ן סי' ש"ג מיהו דעת שאר הפוסקים נראה דאין לחלק בזה:

ט"ז יורה דעה סימן קיג ס"ק ז

(ז) אלא בפת. - בר"ן כתוב הטעם ששגירת התנור בפת מלאכה מיוחדת בו וב"י מביאו עכ"ל נראה פירושו שבפת צריך להסיק התנור ולהוציא כל הגחלים קודם שיאפה הלחם מה שאין כן בשאר תבשיל מסיק האור [ו] בשעה שהתבשיל מתבשל מוסיף והולך תמיד ע"כ לא ניכר כ"כ מעשה ישראל:

מיקרוגל**שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן נב**

...אבל כיון שעכ"פ אין מבשלין בחמה אלא כשאין לו עצים אין למילף אותו מבשול על ידי האור שהיתה במשכן להחשיבו תולדה מאחר שאינו דומה להבשול שהיה במשכן.

וממילא מאחר שלא ילפינן בשול חמה מבשול האור ליכא חיוב אף לא לתולדות החמה אף שדרך הבשול על ידם הוא כמו על ידי תולדות האור, דהסודר הא נתחמם בחמה באותה מדה שנתחמם באש, וחמי טבריא הא חמים כחמי האור, דמאחר דהבשול דחמה אינה מכלל המלאכה משום דלא דמו למבשל שהיה במשכן אין למילף שוב את התולדות דממילא גם הם לא דמו לבשול שבמשכן כיון שהם תולדות דבר שאין בו מלאכת בשול.

ואולי יש לומר בטעם אחר דתולדות החמה וגם תולדות האור אין הדרך כל כך לבשל בהם, שלכן אין למילף אותם שיהיו תולדה מצד חמום של עצמם אף לא לתולדות האור, אך שמ"מ חייב גם על הבשול דע"י תולדות האור מצד שנחשב זה כבשול מצד האש עצמו שהרי החמימות שבהמים והסודר הרי הוא מהאש וממילא הוא בכלל בשול האש עצמו שהרי חמום האש הוא המבשל, שלכן אף שלא היה בשול זה ממש במשכן כיון שאין לחשוב זה שינוי מדרך המלאכה חייב, ודמי זה להעמיד הקדרה ברחוק קצת יותר מהאש מכפי דרך בנ"א אבל הוא עכ"פ מקום הראוי להתבשל במשך יותר זמן שודאי חייב אף אם במשכן לא היו עושין כן כדי למהר הבשול. וכמו כן הוא במבשל בתולדות האור שהוא בשול בחמימות האור לא שייך לחלק כל זמן שאין זה שינוי ממש מדרך המלאכה שיש אף רק מעט אינשי דמבשלין בהם, ולכן כשהם תולדות חמה אף ששוין ממש במדת החום כמו אם היו תולדות האור כהא דחמי טבריא וכהא דסודר שבחמימותו יכול לבשל ביצה, פטור דמצד עצמן הא אין למילף תולדות מבשול האש שהיה במשכן מאחר דאין הדרך כל כך לבשל בהן וכל החיוב בתולדות האור הוא מצד שהוא נחשב בשול בחמימות האש שזה הא ליכא בתולדות החמה, שאם נחשוב כן הרי מתבשל בחמימות דחמה שאין בו חשיבות מלאכה. וטעם זה הוא יותר מסתבר.

ולמה שבארתי כוונת רש"י והר"ן מסתבר שזהו גם כוונת קרית ספר דכתב דאין בשול מן התורה אלא באש, ולא פליגי כלל, אלא שלא כתב הטעם דפירשו רש"י והר"ן, דהא מוכרח כן דבלא טעם היה לן ודאי למילף מבשול אש שהיה במשכן כמו כל התולדות.

וא"כ בהמייקר - וייו אווען /תנור מיקרוגל/ שטוב לבשל בו כמו באש ממש ואלו שיש להם תנור כזה משתמשים בו יותר מבשול דבאש ומה שלא נתפשטו תנורים אלו עדיין הוא משום דלא מצוי עדיין הרבה תנורים וכשהיו מצויין ודאי ישתמשו בהם כו"ע דהא הוא יותר טוב, ודאי יש למילף מבשול דאור דהיה במשכן בחשיבות תולדה שהוא לכל הדינים כהאב דבשול ע"י האור לאיסור ולחיוב סקילה וחטאת, לא רק לרש"י והר"ן אלא אף לקרית ספר דהרי לא פליגי כלל לפ"מ שבארתי...

שו"ת שבט הלוי חלק ח סימן קפה

ב"ה, יום ב' אייר תש"ן לפ"ק.

כבוד ידידינו הרב האברך השלם בתורה ויראה ר' אברהם הערץ לאי"ט.
אחדשה"ט וש"ת באהבה.

אשר שאל הלכה למעשה בענין התנורים שפועלים ע"י גלים קצרים מהו דינם לגבי בישול עכו"ם.

וכ' בשם מצדדים להקל דהבישול בתנור אינו דומה לבישול של אש כלל לא במהותו ולא בטיב הבישול לא במהותו דבזה הבישול נעשה ע"י ריכוז גלים שעוברים את החלקים הקשים ומגיעים לחלקים הרכים של המבושל ועי"ז הם מבשלים במהירות מאד, וגם בטיב הבישול אינו דומה לגמרי למבושל באש ממש, ומעלת כב' כ' דיש מקילים בזה, וגם מסעדות כשרות המהדרין בשאר דברים אינם מקפידים מלבשל בזה ע"י עכו"ם.

ובתשובת דבר זה אומר כי הדבר פשוט כי דבר זה אסור משום בשולי עכו"ם, כי בין לטעם הגזרה משום חתנות ובין לטעם הגזרה משום שמא יאכילו דברים טמאים כמש"כ רש"י ע"ז ל"ח ע"א, ובין לקס"ד דגמ' שם ל"ז ע"ב דילפינן מקרא אוכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי דמה מים שלא נשתנו מבריתן ע"י האור, כ"ז שייך בבישול זה דמיקרוגל, דאלו היה האיסור מלאכת בישול הי' עלינו לחקור בטיב פעולת מלאכת בישול של מיקרוגל אשר עכשיו אין לנו עסק בזה, אבל היתה הגזרה בישול גוי משום חתנות וגזרו להנזר מהם להתרחק מבשוליהם אשר בשול הסעודה מביא לידי התקרבות כמש"כ הראשנים א"כ מה איכפת צורת ואיכות הבשול כל שנתבשל והוכן לסעודה באופן הרגיל בתקופה זאת, ואוכלים מאכל זה בתור נתבשל היא הגזרה שגזרו חז"ל.

ולא הוציאו רק עישון בירושלמי פי"א דנדרים וטור יו"ד סי' קי"ג, דעישון אינו בשול ומכ"ש כבוש כמבושל, וכן מליח בגמ' שם ל"ח ע"א ובפוסקים דכ"ז אינו נכנס בגדר בשול אעפ"י שיש בו צדדי דמיון לבשול וממילא אינו בכלל הגזרה דאין זה הכנת תבשיל הרגיל, אבל מיקרוגל דעושה כהיום הכנת תבשיל הרגיל פשיטא דהוא בכלל בישוליהם

וחלילה להקל בזה, וגם סו"ס נתבשל ע"י אור אש אלקטרי וא"ת דגם זה אינו בכלל א"כ גם בשול על אור האלקטרי
הרגיל יצא מכלל הגזרה ואסור לומר כן.
זה דעתי העני' עפ"י הלכה. והרני דוש"ת בידידות, מצפה לרחמי ה'.

שו"ת שבט הלוי חלק ט סימן קסב

סי' קי"ג בדין בשול גוי וע"ע בחלק ו' סי' ק"ח אורך בדיני בשול גוי

סי"ג. לענין בשול עכו"ם בתולדת האור כבר כתבתי בעניי בשו"ת שבה"ל ח"ו סי' ק"ח ו' דדעתי להחמיר כדעת
שו"ת חיים שנים סי' ד' שהביא ד"ת יו"ד סי' קי"ג ס"ק ט"ז דלא כדעת המקילים שם, ושם קצרתי, ואבאר יותר דלא מבעיא
דהיינו כשנכנס הקטור תוך המים ומחמם המים שזה בשול ממש, אלא גם אם נכנס הקטור לתוך הקנים ונמצא שהבל
המים בלבד הוא המבשל מכ"מ לענ"ד כל שנקרא עליו שם בישול כדרכו הוא בכלל גזרה דבישול עכו"ם והוציאו רק
עישון ומליחה וכבוש דאינו בישול במציאות, ואין מתקבל כלל מש"כ שם בד"ת בשם א' המשיבים דאינו אסור כיון
דלא הי' מעיקרא בכלל הגזרה, דפשוט דזה אינו דלא פרטו אופני בישול אלא כל פעולת בישול כדרכו בכלל גזרה
דחיתון, וכן פשוט מאד דבשול ע"י מה שקוראין מיקרוגל הוא בישול גמור לענין זה כאשר כ' במק"א.

קפה

שו"ת משנה הלכות חלק יב סימן יט

לשתות קאפה שחור אצל עכו"ם

לכבוד ידידי היקר וכו' הי"ו, אחדשה"ט.

ועל דבר ששאל אי מותר לשתות קפה שחור אצל עכו"ם במקום דליכא חשש טרפות מצד הקדרה.

ולפענ"ד הנה מבואר באחרונים דבקפה ליכא משום בישול עכו"ם, עיין ש"ע יו"ד סי' קי"ד דיני שכר ושאר משקים, וגם
הוא אינו מאכל אלא משקה. והוא כמו שתיית טעה שלא אסרו לשתות אצל עכו"ם אפילו בביתו, רק שיזהר שלא יהי' חשש
איסור מצד ההכנסה כלומר שיכנס במקום שיביא עצמו לידי חשד שנכנס בקאפה של עכו"ם לאכול וגם לא יהיה חשש
מצד הקדרה וכיוצא בזה.

איברא דבבה"ט של הרב מהרי"ט כתב דמי שמיקל בשתיית שכר ה"ה דמותר לשתות קאווי והוא מדברי הפ"ח סי' קי"ד
סק"ו אבל הפנמ"א ח"ב סי' ס"ב חלק עליו דלא דמי לשכר, וקאווי עולה על שלחן מלכים ויש לאסור בשתיית קאווי ועיין
פת"ש ובחכ"א כלל ס"ו סוסי' ד' שע"פ הדין מותר לשתות קאווי ושקאלאדא אבל בזמה"ז כמה קלקולים באו מזה ואין
ליכנס לבתייהם כלל ועיין דרכ"ת ושומר נפשו ירחק מהם. ומיהו להביא לביתו ולשתות נראה דמותר לכ"ע.

אלה הדברים אשר הספקתי לרשום בין הפרקים ידו מוקירו בלתי מכירו בלב ונפש, בברכת כוח"ט, מנשה הקטן

שו"ת יחוה דעת חלק ד סימן מב

שאלה: האם מותר לשתות קפה שנתבשל על ידי גוי, או יש בזה משום איסור בישולי גוים?

תשובה: במסכת עבודה זרה (דף ל"ח ע"א) אמרו, כל דבר שנאכל כמות שהוא חי, אין בו משום בישולי גוים. ומטעם זה
מותר לשתות מים רותחים שהרתיחם גוי, ואין בהם משום בישולי גוים, הואיל ואפשר לשתותם גם לפני רתיחתם,
וכמבואר במסכת עבודה זרה (דף ל"ז ע"ב) וכן בשבת (דף נ"א ע"א). ע"ש. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך יורה דעה (סימן
קי"ג סעיף א'). והנה אמרו במסכת עבודה זרה (דף ל"א ע"ב), מפני מה אסרו שכר של גוים, אמר רבי יצחק משום
חתנות. (פירש רש"י, כדי שלא ירגיל עצמו לעשות משתאות אצל גוי ויתן עינו בבתו). ורב נחמן אומר משום גילוי.
(מחשש שמא שתה ממנו נחש כשהיה מגולה). רב פפא היו מוציאים לו השכר לפתח החנות והיה שותה ממנו, רב אחאי
היו מביאים לו השכר לביתו והיה שותה, ושניהם סוברים שאיסור השכר של גוים משום חתנות, אלא שרב אחאי היה
עושה הרחקה יתירה. **וכתבו התוספות**, שלכן צריך להזהר שלא לשתות שכר בין של תמרים בין של תבואה בחנות או
בבית של גוי, אבל המתאכסן בביתו של גוי, אפילו אם הגוי האכסנאי נותן לו שכר משלו, מותר לו לשתות משום איבה,
שלא אסרו חכמים משום חתנות אלא לקבוע שתיה בחנות או כשרגיל לשתות בבית גוי באופן קבוע, אבל לשתות דרך
עראי ובאקראי בעלמא מותר. **ואין לאסור שכר של תבואה משום בישולי גוים, שאף על פי שהתבואה אינה נאכלת**
כשהיא חיה, מכל מקום הואיל ובטלה לגבי המים לענין ברכת שהכל נהיה בדברו, (שאין מברכים על שכר שעורים
בורא מיני מזונות שהיא ברכת התבואה), כך בטלה התבואה לגבי המים לענין איסור בישולי גוים. ע"כ. וכן כתב
הרא"ש שם. וכן כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג, סימן קנ"ד). ע"ש. וכן פסק מרן בשלחן ערוך יורה דעה
(סימן קי"ד סעיף א'). ומכאן יש ללמוד גם לענין הקפה, שאף על פי שאין הקפה נאכל חי, מכל מקום מאחר שהקפה
טפל לגבי המים לענין שצריך לברך על שתיית הקפה שהכל נהיה בדברו, ולא כברכת הקפה שהיא ברכת בורא פרי
העץ, וכמו שהסכימו האחרונים, ומהם, בשו"ת פרח מטה אהרן (סימן מ'). ובשו"ת שבות יעקב חלק ב' (סימן ה'). והעיד
הפנים מאירות בחלק ב' (סימן ק"צ) שכן המנהג פשוט. וע"ש. וכן כתב בשו"ת הלכות קטנות ח"א (סימן ט'). וכן פסק

הגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה אורח חיים (סימן ר"ד). וראה עוד בשו"ת דברי יוסף אירגאס (סימן י"ד), ובשו"ת זרע אמת (חלק אורח חיים סימן ל'). ועוד. לכן גם לענין איסור בישולי גוים, נחשבים המים לעיקר, וממילא אין איסור בשתיית הקפה מדין בישולי גוים. וכן פסק הרדב"ז בתשובה חלק ג' (סימן תרל"ז), שאין לאסור שתיית קפה של גוים מטעם איסור בישולי גוים, שאף על פי שאין הקפה נאכל כמות שהוא חי, מכל מקום הרי אינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת, לפיכך אין בו משום בישולי גוים, ואין לאסור משום פליטת הכלים שלהם, שיתכן שבישול בהם קודם לכן דבר האסור, שהרי ידוע שיש להם כלים מיוחדים להרתיח בהם קפה כדי שלא יפגם טעמו של הקפה. ומכל מקום אין לשתות הקפה במסיבות של גוים, לפי שנמשך מזה הרבה תקלות, ואין ראוי לישראל קדושים להיות עמהם במסיבותם. עכת"ד. וכן כתב המהריק"ש בהגהותיו (סימן קי"ד), שיש להחמיר שלא לשתות הקפה במסיבות הגוים בבית הקפה שלהם שהוא מקום מכירתו, כדין שכר של גוים שאסור משום חתנות. ועוד יש בו משום מושב לצים, וכמו שכתבו כיוצא בזה התוספות (עבודה זרה י"ח ע"ב). ע"כ. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף אורח חיים (סימן שכ"ה סק"ב), בשם תשובת רבינו יוסף אסקנדר. ע"ש. ומוכח שעל כל פנים אין בו משום בישולי גוים, ולכן המתארח בביתו של גוי, או שנכנס לבקר אותו ביקור נימוסין, ומכבד אותו הגוי בכוס קפה, רשאי לשתות הקפה, וכמו שהתירו התוספות והרא"ש הנ"ל בשכר של גוים, וכן פסק מרן בשלחן ערוך /יו"ד/ (סימן קי"ד). והוא הדין והוא הטעם לשתית הקפה.

והן אמת שיש לדון בדברי הרדב"ז הנ"ל, שהתיר הקפה מפני שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת, כי מרן השלחן ערוך /יו"ד/ (סימן קי"ג סעיף א') כתב בזו הלשון: דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי וגם עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת, או לפרפרת שבישולו גוי, אסור משום בישולי גוים. ע"כ. והוא מדברי הטור שם. ובבית יוסף שם כתב, שכן נראה ממה שכתב הרמב"ם (פרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה י"ט): גוי שבישול ולא נתכוון לבישול הרי זה מותר, כיצד גוי שהצית אור באגם כדי להעביר החציר ונתבשלו בה חגבים הרי אלו מותרים, ואפילו במקום שהם עולים על שלחן מלכים משום פרפרת. ע"כ. והסביר הפרי חדש בדעת מרן, שהכוונה שאף על פי שאין המלכים מלפתים בו את הפת, כיון שעולה על שלחנם לפרפרת, דהיינו לקנוח סעודה, אסור משום בישולי גוים. ע"ש. ואם כן לפי דעת מרן גם בקפה שייך דין בישולי גוים, הואיל ועולה על שלחן מלכים לפרפרת, שכן דרך להביאו בסוף הסעודה לקנוח. והגם שהפרי חדש שם (סק"ג) כתב לחלוק על מרן בזה, שמכיון שבגמרא (עבודה זרה לח ע"א) אמרו סתם כל שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בישולי גוים, מוכח שאפילו עולה לקנוח סעודה אינו אסור, ומה שאסר הרא"ש בתשובה (כלל י"ט), אורז שבישולו גוי, משום בישולי גוים, אף על פי שאין דרך ללפת בו את הפת, יש לומר שסובר כמו שכתב הרשב"א בתורת הבית, שאף על פי שדייסא אינה עולה על שלחן מלכים ללפת בה את הפת, שהרי אמרו על זה (ביצה ט"ז ע"א) בבלאי טפשי דאכלי נהמא בנהמא, יש לומר שדוקא במיני לפתן צריך שיהיו ראויים ללפת בהם את הפת, אבל מאכלים הנאכלים בתורת מאכל ולא בתורת לפתן, כל שעולים על שלחן מלכים יש בהם משום בישולי גוים. ע"ש. והוא הדין לאורז וכיוצא בו. ולעולם דברים הבאים בקינוח סעודה שאינם עשויים ללפת בהם את הפת אין בהם משום בישולי גוים. וכוונת הרמב"ם במה שכתב בדין חגבים משום פרפרת, משום לפתן, ללפת בהם את הפת, וכמו שכתב כן הרמב"ם בפירוש המשניות (ברכות פרק ו', דף מ"ב ע"א). עכת"ד (והסכים עמו הגאון רבי דוד פארדו בספר מזמור לדוד דף ק"ו סע"ב). ולפי זה יש לומר שגם הרדב"ז סבירא ליה כדברי הפרי חדש, ולכן התיר הקפה שנתבשל על ידי גוי. אבל הפרי תאר כתב ליישב דברי מרן השלחן ערוך, שבאמת החגבים אינם ראויים ללפת בהם את הפת, ואינם אלא פרפרת בעלמא, ואף על פי כן אסורים משום בישולי גוים וכו'. ע"ש. וכן כתב החכמת אדם (כלל ס"ו סימן א'), שדבר הבא לקינוח סעודה יש בו משום בישולי גוים. וכן כתב הגאון רבי יחיאל מיכל אפשטיין בספר ערוך השלחן (סימן קי"ג סעיף ז'), שדעת הטור והשלחן ערוך שמה שאמרו שצריך שיהיה עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת, לאו דוקא הוא, אלא העיקר שיהיה דבר של חשיבות שעולה על שלחן מלכים, אף על פי שנאכל בפני עצמו ולא עם הפת. וסיים, שלענין הלכה כיון שהטור והשלחן ערוך פסקו לאיסור הכי נקטינן, ודלא כהפרי חדש. ע"ש. וכן כתב הרה"ג רבי יוסף סתהון בספר וילקט יוסף (עמוד ר"ז), ושכן דעת האחרונים. ע"ש. ולפי זה טעמו של הרדב"ז הנ"ל בהיתר הקפה, לא יכון אליבא דמרן השלחן ערוך והאחרונים. ואמנם הפרי חדש לשיטתו כתב לקמן (סימן קי"ד סק"ו) להתיר לשתות הקפה של גוים, משום שאף על פי שאין אבק הקפה נאכל כמות שהוא חי, ועולה על שלחן מלכים, מכל מקום אינו עשוי ללפת בו את הפת, ולכן אין בו משום בישולי גוים וכו'. ע"ש. וכן כתב בפשיטות הגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה (סימן ר"ד), ובשו"ת שאילת יעב"ץ חלק ב' (סימן קמ"ב). ע"ש. וזה כדברי הרדב"ז הנ"ל. אבל לדעת מרן השלחן ערוך והאחרונים אין להתיר הקפה מטעם זה, כיון שהקפה עולה על שלחן מלכים לפרפרת, דהיינו לקינוח סעודה. [ושבו מצאתי בשו"ת פנים מאירות חלק ב' (סימן ס"ב) שהשיג על הפרי חדש בהיתר הקפה, וכתב, שכל זה כתב לשיטתו, אבל אין דבריו מוכרחים, שכל האחרונים הסכימו עם הטור והשלחן ערוך שכל שעולה על שלחן מלכים לפרפרת יש בו משום בישולי גוים, ואפשר שמה שאמרו בגמרא שעולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת, היינו לרבותא, שאין צריך לומר אם הוא דבר חשוב ונאכל בפני עצמו לפרפרת, שבדאי יש בו משום בישולי גוים, אלא אפילו אינו עולה על שלחן מלכים אלא ללפת בו את הפת, יש בו משום בישולי גוים. ע"ש]. ולכן נראה שהעיקר להתיר מהטעם שכתבנו, שהקפה בטל לגבי המים שהורתחו עמו, ולכן אין בו משום בישולי גוים. וכן כתב הפרי חדש (סימן קי"ד סק"ו). להתיר הקפה גם מטעם זה, ובהסתמך על דברי התוספות (עבודה זרה ל"א ע"ב). וכאמור לעיל. וכן כתב הגאון יעב"ץ בשאלת יעב"ץ חלק ב' (סימן קמ"ב) הנ"ל, על פי דברי התוספות עבודה זרה (ל"א ע"ב) הנ"ל. ע"ש.

והנה מרן החבי"ב בעל כנסת הגדולה, בספרו שו"ת בעי חיי (חלק יורה דעה סימן קמ"ה) כתב, שבכל המקומות אשר שמענו שמעם נהגו היתר בשתיית הקפה של גוים, אין פוצה פה ומצפצף, ואולי שמכו העולם להתירו מפני שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת, אף על פי שעולה על שלחן מלכים לשתותו בפני עצמו, אבל אין זה מספיק, שכל שעולה על שלחן מלכים דרך אכילה או דרך שתיה אין צריך שיהיה עולה ללפת בו את הפת. ועוד אני אומר שלא אמרו שצריך שיהיה עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת אלא בדבר מאכל, אבל לא במשקה אשר ישתה. והאריך שם בזה, וסיים, סוף דבר לא מצאתי טעם מספיק להיתר הקפה של גוים, ואף על פי שימים רבים נהגתי בו היתר, כעת שחקרתי בדבר ולא מצאתי סמך להיתר, חדלתי מלשתותו, וכן מצאתי במנהגי הרב המקובל האר"י ז"ל, שאסר הקפה משום השכר בישולי גוים. ומכל מקום כיון שפשט היתרו בכל המקומות, אין כח בידי לאוסרו, ורק לעצמי אני נזהר מכאן ולהבא. עכת"ד. וכן כתב בקיצור בכנסת הגדולה יורה דעה (סימן קי"ג הגהות בית יוסף אות י"ז). ע"ש. [נראה בשו"ת ישמח לב פרנ"ג חלק א' (חלק יורה דעה סימן ו'), שהאריך לדון על דברי תשובת הכנסת הגדולה הנ"ל, וסיים, שלענין הלכה יש להקל בקפה של גוים, משום דספקא דרבנן לקולא. ועי' בשו"ת חקרי לב ח"א מיורה דעה (סימן קל"ו). ע"ש]. והנה מה שכתב הכנסת הגדולה שלא אמרו שצריך שיהיה עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת אלא במאכל ולא במשקה, לא מצאנו חילוק זה בפוסקים, ואנכי הרואה להגאון רבי יהודה עייאש בשו"ת בית יהודה (חלק יורה דעה סימן כ"א) דאזיל כל בתר איפכא, שהביא מה שכתב בשו"ת באר עשק (סימן ק"ה) להיתר הקפה של גוים מכמה טעמים, ומהם, מפני שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת, וכתב, שגם הפרי חדש (סימן קי"ד סק"ו) כתב טעם זה להיתר, ואף על פי שלפי דעת מרן השלחן ערוך שכל שעולה על שלחן מלכים לפרפרת, דהיינו לקינוח סעודה, אין צריך שיהיה עולה ללפת בו את הפת, והקפה עולה על שלחן מלכים לקינוח סעודה, מכל מקום יש לחלק ולומר שזהו דוקא בדבר מאכל ולא במשקה. (וסיים, שאין לנו טעם ברור להיתר את הקפה של גוים אלא מפני שאינו עשוי ללפת בו את הפת). ע"ש. הרי שסובר שאפילו לדעת מרן השלחן ערוך בקפה שהוא משקה יש להיתר. והשדי חמד (מערכת בישולי גוים אות י') הביא דברי הרב בית יהודה הנ"ל, וכתב על החילוק הנ"ל שבין מאכל למשקה, שאין נראה כן ממה שכתב בשו"ת בית שלמה (חלק יורה דעה סימן קע"ח). ע"ש. ועל כל פנים יש סיוע לזה מדברי הרדב"ז והפרי חדש והגאון יעב"ץ. וכנ"ל. ודו"ק + והנה בשו"ת בית יהודה שם, כתב להעיר על טעמו של הפרי חדש, שכשם שהקפה בטל לגבי המים לענין ברכת שהכל נהיה בדברו, כך בטל הקפה לגבי המים לענין איסור בישולי גוים, שבאמת יש מקום לדון על ברכת הקפה עצמה, שהרי הלכה רווחת (בברכות לט ע"א), מיא דשלקי מברך עליהם בורא פרי האדמה. וכן פסק בשלחן ערוך או"ח (סימן ר"ה סעיף ב'). והיינו טעמא משום שכן דרכם לשולקם, ואף הקפה דרכו בכך להרתיו ולשתותו, ואם כן היה צריך לברך עליו בורא פרי האדמה. ולפי זה, המנהג שנהגו לברך עליו שהכל נהיה בדברו, הוא תמוה. ועל כל פנים אין לך בו אלא חידושו, והבו דלא להוסיף עלה להיתרו משום בישולי גוים. עכת"ד. והנה בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן קנ"ד) כתב, שברכת שהכל נהיה בדברו, ומשום הכי אין בו משום איסור בישולי גוים, שהתבואה בטלה לגבי המים. ואף על פי שאמרו (בברכות ל"ט ע"א) מיא דשלקי כשלקי, שמברכים עליהם בורא פרי האדמה, זהו רק כשהמים עבים ביותר ויש בהם ממשות מחמת השלקות. ע"ש. וכן כתב הרא"ה בספר פקודת הלויים (ברכות ל"ט ע"א). וכן כתב הריטב"א (פסחים כ"ד ע"ב) בשם הרא"ה. וכן פסק הריטב"א עצמו בהלכות ברכות שבסוף ספר חיים וחסד (פרק א' סעיף ל"ו). ע"ש. וכן כתב בשטה להר"א אלאשבילי (ברכות ל"ט ע"א). וראה עוד במאירי ושטה מקובצת שם. וממילא אתי שפיר מה שמברכים על הקפה שהכל נהיה בדברו, שהרי אין שותים אלא את מי הקפה. ובאמת שאף על פי שגם הפנים מאירות (סימן צ"ה), וכן בשו"ת הלכות קטנות (סימן ט'), כתבו, שמעיקר הדין היה ראוי לברך על הקפה בורא פרי האדמה, אלא שנהגו כל העולם לברך שהכל. אולם הגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה (סימן ר"ד) תמה על בעל הלכות קטנות, שלדבריו היה צריך לברך עליו בורא פרי העץ, שהרי פרי אילן הוא, ואדעתא דהכי נטעי ליה לשתות מימיו. אלא שהדבר פשוט דלא עדיף משכר תמרים ושעורים שברכתו שהכל נהיה בדברו. [ומה שכתב שהרי פרי אילן הוא, הנה אמת נכון הדבר, וכן כתב בברכי יוסף (סימן תנ"ג סק"ג) ובספר טוב עין (סימן ט' אות ו'). ומכל מקום יש לומר דסבירא להו לבעל הלכות קטנות ודעימיה כמו שכתב בשו"ת מעט מים (סימן כ' אות כ"ב), שמכיון שהקפה מוציא את פרוו משנת זרעיתו, דינו כירק לענין ברכה, על פי הכלל שכתב הגאון מהר"ש גרמיזאן, והוא בשו"ת קול אליהו חלק ב' (בקונטרס מחנה ישראל סימן נ"ד). ע"ש. (ועיין עוד בשו"ת רב פעלים חלק ב' חלק אורח חיים סימן ל'. ודו"ק)]. ובשו"ת שאלת יעב"ץ חלק ב' (סימן קמ"ב) כתב להסביר גם כן טעם המנהג שנהגו לברך על הקפה שהכל. ע"ש. וכן בשו"ת פרח מטה אהרן (סימן מ'), ובשו"ת משפטי צדק (סימן כ'), ובשו"ת שבות יעקב חלק ב' (סימן ה'), כתבו ליישב המנהג לנכון. ע"ש. וכן פסק מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן רב סק"ט). וראה עוד בשו"ת שמש צדקה (חלק אורח חיים סימן ב'), ובשו"ת פעולת צדיק חלק א' (סימן ס"ז), ובספר בית מאיר (סימן ר"ה סעיף ב'), ע"ש. וכן הסכימו כל האחרונים. ודבריהם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת. ומנהג ישראל תורה הוא. וכנראה שדברי גדולי האחרונים הנ"ל נעלמו מעיני קדשו של הרב בית יהודה, בעת שכתב תשובה זו, שהרי לא הזכירם כלל, ואילו שמיע ליה הוה הדר ביה. (ועיין בשו"ת בית יהודה חלק אורח חיים סימן ז'). וממילא קמה וגם נצבה ראית הפרי חדש והשאלת יעב"ץ (חלק ב' סימן קמ"ב) מדברי התוספות (עבודה זרה ל"א ע"ב) להיתר את הקפה מחשש איסור בישולי גוים, משום שהקפה בטל לגבי המים, והוא טעם כעיקר להיתר הקפה של גוים. ותל"ת שגם אנכי קיימתיו מסברא עוד בימי חרפי, ושוב ראיתי שכיוונתי לדעת גדולים.

והן אמת שראיתי בשו"ת פנים מאירות חלק ב' (סימן ס"ב) שכתב לדחות טעם הפרי חדש בזה, לפי מה שכתב הבית חדש (סימן קי"ד), שהטעם שכתבו התוספות שהתבואה בטלה לגבי המים, הוא קשה מאוד, שהרי התבואה עיקר, שיש בה כזית בכדי אכילת פרס, ואין ראייה ממה שמברכים על שכר שעורים שהכל נהיה בדברו, שאין זה אלא לפי שנשתנה מברייתו, ואין התבואה בעין. ע"ש. ונראים דבריו, ואף התוספות נראה שלא שמכו על טעם זה, אלא עיקר טעמם כמו

שכתבו בתירוצם הראשון, מפני ששכר שלהם אינו עולה על שלחן מלכים. מה שאין כן הקפה שעולה על שלחן מלכים ראוי לחוש בו לבישולי גוים. ע"כ. ובאמת שאף על פי שהתוספות והרא"ש כתבו שני תירוצים בדבר, אולם בשו"ת מהר"ם מרונטבורג (סימן קנ"ד), כתב טעם זה בלבד להתיר, שהתבואה בטלה לגבי המים, ונראה שגם התוספות והרא"ש כתבו זאת לעיקר מילתא. ובפרט לפי מה שכתב בתוספות רבינו אלחנן (בעבודה זרה שם), שהתירוץ הראשון הוא רק למאן דאמר דבעינן שיהיה עולה על שלחן מלכים, מה שאין כן לאידך לישנא דלא סבירא ליה הכי, ולא אשתמיט שום אמורא שיאסור שכר של שעורים משום בישולי גוים. אבל התירוץ השני אתי לכולי עלמא. ע"ש. ולכן אין בדברי הב"ח לדחות את דברי רבותינו הראשונים מהלכה. ומכל שכן שיש לחלק בין התבואה לקפה, ששם יש מקום להחמיר כשיש כזית בכדי אכילת פרס, מה שאין כן בקפה. דלא שייך האי טעמא. ולכן דברי הפנים מאירות בזה אינם מחוורים, והעיקר כדברי הפרי חדש.

גם הלום ראיתי בשו"ת בירך משה (בקונטרס זכרון לראשונים דף קנ"ז ע"ד), שהעיר על הפרי חדש, כי מה יושיענו זה, והלא הגוים קולים את הקפה, לפני בישולו, וזהו עיקר בישולי גוים שנעשה על ידם, שאילו לענין המשקה של הקפה, הרי כבר הוכשר לאכילה משעת הקליה, והרי זה נאכל כמות שהוא חי כנודע. ע"כ. ובאמת שאף על פי שהגוים קולים את הקפה תחלה עד שהוכשר לאכילה משעת הקליה, אין לאוסרו משום בישולי גוים, שהרי בעודם קלויים אינם עולים על שלחן מלכים, וכמו שכתב הרמב"ם (בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה י"ז): קליות של גוים מותרים, ולא גזרו עליהם משום בישולי גוים, שאין אדם מזמין חבירו על הקליות. וכתב מרן הכסף משנה שם, וכן בבית יוסף יו"ד/ (סימן קי"ג), שמכאן נהגו היתר באפונים קלויים שקולים הגוים, ולא פקפק אדם עליהם מעולם. ע"ש. וכן פסק הרמ"א ביורה דעה (סימן קי"ג סעיף ב'). ומכל שכן גרעיני קפה קלויים, שאף על פי שראויים הם לאכילה, אין רוב העולם אוכלים אותם כך, שהרי הם עומדים לבישול ברותחים, ומטעם זה פסק בשו"ת זכור ליצחק הררי (סימן נ"ו), שאין לברך על גרעיני הקפה אלא שהכל, ושלא כדעת השאלת יעב"ץ חלק ב' (סימן קמ"ב), שכתב שמברך עליהם בורא פרי האדמה, והובא במחזיק ברכה (סימן ר"ד אות ג'), שהרי אין עיקר נטיעתם אלא לשם קליה ובישול ברותחים. ע"ש. וכן הסכים הרה"ג מהר"א מני בספר זכרונות אליהו (עמוד קט"ו). וכן פסק הגאון רבי יוסף חיים בספר בן איש חי (פרשת פנחס אות י'), ושכן העלה בספרו מקבצאל. ע"ש. ועיין בשו"ת אדמת קודש חלק אורח חיים סימן ב', ובשו"ת גדולת מרדכי גלאנטי סימן ה', ובספר עקרי הד"ט סימן י' אות מ"א). ועל כל פנים לא עדיפי גרעיני קפה קלויים משאר קליות, ומכיון שמוותר לאכול גרעיני קפה קלויים של גוים, ואין בהם משום בישולי גוים, אף לאחר שנתבשלו במים רותחים, נשאר בהיתרם, שדין הקפה בזה כדבר שנאכל כמות שהוא חי שאין בו משום בישולי גוים. ודומה למה שכתב הרמב"ם (בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט"ז), דגים קטנים שמלח אותם גוי, הרי הם כמו שנתבשלו מקצת בישול, ואם צלאם גוי לאחר מכן מותרים. וכן פסק בשלחן ערוך יו"ד/ (סימן קי"ג סעיף י"ב). והוא הדין לקפה. והן עתה מצאתי בשו"ת חקרי לב (חלק א' מיורה דעה סימן קל"ו), שדן גם כן בדין הקפה של גוים, והסכים לטעמו של הפרי חדש הנ"ל, שהקפה בטל לגבי המים לענין איסור בישולי גוים כשם שהוא בטל לענין ברכת שהכל נהיה בדברו. וכתב שנראה בודאי שעל פי טעם זה פשט המנהג להתיר הקפה של גוים. ושוב כתב לפקפק על האוכלים גרעיני קפה לאחר קלייתם על ידי גוים, וכן על הקונים קפה קלוי על ידי גוים לבשל אותו בביתם וכו'. וסיים, ובכדי לקיים מנהג העולם נראה שסוברים שאכילת קפה קלוי אינו חשוב אכילה שאינו דרך הנאה, ולא אסרו משום בישולי גוים כי אם כשאוכלו כדרך הנאתו. ע"ש. וע' בספר אות היא לעולם ח"א (מערכת ב' אות מ"ט) מ"ש בזה. ע"ש. וע' בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קמ"ב בסוף ד"ה אבל. וי"ל ע"ד. ודו"ק. והנלע"ד כתבתי. ודו"ק. +

וכן בקודש חזיתיה למרן החיד"א בברכי יוסף (בקונטרס שיורי ברכה יורה דעה סימן קי"ג סק"ג) שהוכיח במישור מדברי המהריק"ש ומהר"י אסכנדארי שאסרו שתיית הקפה של גוים במסיבות שלהם משום חתנות, כדין שכר של גוים, הא לאו הכי יש להתיר, ואין בו משום בישולי גוים. [ועיין בשו"ת הלכות קטנות חלק א' (סימן ט'), שכתב לחלק בזה בין קפה לשכר, שהקפה שאינו משכר לא שייך בו איסור חתנות כלל, ורק משום מושב לצים יש להחמיר. וראה עוד בספר בן איש חי שנה שניה (פרשת תרומה סעיף ח'). ודו"ק]. ושם בברכי יוסף הביא דברי הגאון רבי חיים אלגאזי בספר בני חיי שכתב, שהאר"י ז"ל לא היה שותה קפה של גוים, משום איסור בישולי גוים, ושאפשר שהיה מחמיר על עצמו. וכתב על זה מרן החיד"א, שממה שכתב בספר נגיד ומצוה נראה שהאר"י היה אוסר מן הדין. ע"כ. אולם נראה שהאר"י ז"ל נמשך לשיטתו בשער המצות (פרשת וילך) שכתב, שאסור מן הדין לאכול אפונים קלויים של גוים, מפני שהקליות שלהם עולים על שלחן מלכים ושרים באותם מקומות שעושים שם את הקליות. ע"ש. ולכן גם כאן כבר נאסר לאכול גרעיני הקפה שנקלו על ידי הגוים, כיון שראויים הם לאכילה על ידי קלייתם, וממילא שוב לא נפקע האיסור על ידי בישולם. וכמו שכתב כיוצא בזה בשו"ת מהרי"ל (סימן קס"ה), שלא יעלה על הדעת להתיר פת גוים על ידי בישול שיבשלנו אחרי אפיותו, שאיסור שבו להיכן הלך. ע"ש. וכן כתב בשו"ת הלכות קטנות חלק ב' (סימן פ"ג), ובסלת למנחה (כלל ע"ה). ע"ש. אבל לפי מה שאנו תופסים עיקר להלכה כדברי הרמב"ם (בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה י"ז) שקליות של גוים מותרים, לפי שאין אדם מזמין את חבירו על קליות, והעיד מרן הכסף משנה שם, שכן פשט המנהג לאכול אפונים קלויים של גוים. וכן כתב הבית יוסף יו"ד/ (סימן קי"ג). וכן פסק הרמ"א בהגה (שם סעיף ב'). וכתב בספר שלחן גבוה שם, שבעיר גדולה של חכמים ושל סופרים שאלוניקי, פשט המנהג להתיר קליות של גוים, על פי דברי הרמב"ם הנ"ל. ע"ש. וכן כתבו האחרונים. וגם לטעם הסוברים שצריך להיות עולים על שלחן מלכים ללפת בהם את הפת, אבל לקינוח סעודה בלבד לא מהני, הא ודאי שאף האפונים וגרעיני הקפה שנקלו על ידי גוים מותרים באכילה, וכן כתב הפרי חדש (סימן קי"ג סק"ה) לגבי הקליות, להתירם מטעם זה. ע"ש. ולכן גם לענין שתיית קפה של גוים פשט המנהג להקל, וכמו שהעיד מרן החבי"ב בשו"ת בעי חיי (סימן קנ"ה), שכן פשט המנהג בכל

המקומות. וכן כתב בשו"ת חקרי לב (ח"א מיו"ד סימן קל"ו). וכן העיד הרב זבחי צדק (סימן קי"ג אות ט"ז) שכן פשט המנהג. וכן כתב הרב בן איש חי שנה ב' (פרשת חקת אות ט"ז). ואין מנהגינו לתפוס להלכה כדברי האר"י ז"ל אלא בעניני תפלה וכדומה, בדברים שישודתם בהררי קודש על פי הקבלה, אבל בעניני הלכה אין לזוז מדברי הפוסקים. וכמו שכתבו בשו"ת ביכורי יעקב (חלק יורה דעה סימן י"ט), ובשו"ת שואל ונשאל חלק ה' (חלק אורח חיים סימן א'). לפיכך הואיל ועיקר דין איסור בישולי גוים אינו אלא מדרבנן, ורבו האחרונים שפסקו להתיר שתיית הקפה של גוים, והעידו שכן המנהג, הרי זה בכלל מה שאמרו חז"ל (במסכת עבודה זרה ז' ע"א) בשל סופרים הלך אחר המיקל. וכן פסקו בכיוצא בזה מרן והרמ"א /יו"ד/ (בסימן קי"ג סעיף י"א).

אני טרם אכלה אמרתי לבאר דבר המצוי אצל הנוסעים במטוס של חברה לא יהודית, ומגישים לפניהם קפה בכוסות או בספלים שלהם, ולכאורה אף על פי שאין לחוש בקפה משום בישולי גוים, וכאמור לעיל, מכל מקום יש לחוש למה שרגילים למזוג בכליהם חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו. ומבואר בתשובת הרשב"א חלק א' (סימן קמ"ג), שחלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אוסר הכלים שהורחב בהם. וכן פסק הרמ"א ביורה דעה (סימן קט"ו סעיף א'). ואף על פי שהלכה רווחת סתם כלים שלהם אינם בני יומם, וכמו שכתבו התוספות והרא"ש (עבודה זרה ל"ה ע"ב) שכן פסקו רש"י ורבינו תם ור"י, לפי שהוא ספק ספיקא, שמא לא נשתמשו בו היום, ואם תמצא לומר שנשתמשו בו היום שמא נשתמשו בו בדבר שפוגם בעין, או בדבר שאינו נותן טעם. ע"ש. וכן הסכים הר"ן שם. ע"ש. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך /יו"ד/ (בסימן קכ"ב סעיף ו'). מכל מקום הרי מבואר בפרי חדש אורח חיים (סימן תמ"ז סעיף ה') בד"ה אבל בשומן מהותך וכו', שבכלים שתשימשם תדיר, וזרכם בכך, מסתמא הווי בני יומן, עד שיודע לך שאינם בני יומן. ושכן כתב המהרימ"ט (בחלק יורה דעה סימן א'). ושכן מבואר בספר התרומה (סימן נ"ה), ובהר"ן (פרק ב' דעבודה זרה). ע"ש. (אלא שמדברי מרן הבית יוסף שתמה על זה, דהא סתם כלים אינם בני יומן, לא משמע כן. ועיין בכף החיים סימן תמ"ז אות קל"ו. וי"ל). וכאן מצוי מאוד למזוג החלב שלהם בכוסות ובספלים כנ"ל. ופעמים רבות הם מערים החלב מכלי ראשון שהיד סולדת בו. ובערך השלחן יורה דעה (סימן ס"ח סק"ו) הביא פוסקים רבים שאוסרים בכלי שני שהיד סולדת בו אף בדיעבד. וראה עוד בשו"ת חיים ביד (סימן ט"ו). ועל כל פנים גם לדעת מרן השלחן ערוך יורה דעה (ריש סימן ק"ה) יש לחוש לכתחלה בכלי שני שהיד סולדת בו למי שסובר שמבליע ומפליט. וכן העיר מזה בערוך השלחן (סימן קכ"ב סעיף ט"ז). ע"ש. וצריך לומר שכאן נחשב כדיעבד, וכמו שכתב בשו"ת נודע ביהודה קמא (חלק יורה דעה סימן ל"ו), שלענין הלכה למעשה נראה שהנמצא בדרך ואין עמו כלים כשרים תחת ידו, מותר לו לשתות קפה בכלי הגוים אף על פי שהם שותים בהם חלב שלהם, אבל בעיר שאפשר בנקל להשיג כלים כשרים אין להקל, ואם יש בני תורה שמקילים בזה אינם בני יראה, שהרי בודאי בני יומן הם, כיון שבכל שעה שותים בהם חלב שלהם. ואמנם הרב המאור הגדול רבי מאיר פישלש השיב שאולי הם מקילים הואיל ואין חלב טמא מצוי, וכדעת הפרי חדש. ואיני רוצה להכניס עצמי בהיתר זה, ומצוה רבה להפרישם מאיסור. עכ"ת. ובאמת שיש מקום להקל לענין הכלים בצירוף דעת הפרי חדש (סימן קט"ו סוף סק"ו), שאחר שהביא דברי הרדב"ז בתשובה (סימן ע"ה) שחלב גוי לא נאסר במנין אלא משום חשש תערובת חלב טמא, כתב, שבמקומות שאין חלב טמא מצוי, או שהוא יותר ביוקר מחלב טהור, מותר לקנות חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, וכן המנהג פשוט בעיר אמסטרדם, ושכן נהג בעצמו להקל. ע"ש. וכן כתב הפרי תאר (שם סק"א) בד"ה ולענין דינא, שבמקומותינו מותר לקנות מגוי חלב אף שאין ישראל רואהו, ואפילו יש בהמה טמאה בעדרו, משום שחלב בהמה טמאה נמכר בדמים יקרים לשריהם ולגדוליהם, ובודאי שלא יערבנו בחלב טהור. ע"ש. וכן כתב בשו"ת הרשב"ש (סימן תקנ"ד). גם המהר"ש דוראן בשו"ת חוט המשולש שבסוף שו"ת התשב"ץ (הטור הראשון סימן ל"ב) כתב סברא זו, והוסיף עוד לאידך גיסא, שחלב טמא מאוס הוא בעיניהם, וגנאי לחלוב בהמה טמאה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת זכור לאברהם אביגדור (חלק יורה דעה סימן ד'). ע"ש. והגאון רבי דוד פארדו בספר מזמור לדוד (דף ק"ט סע"ב) הביא דברי הפרי תאר והפרי חדש, וכתב, שלכאורה אף על פי שאין הגוי מערב חלב טמא לכתחלה מפני שהוא יותר ביוקר, מכל מקום לפעמים נשאר בכד משיורי חלב טמא, שבודאי אינם מקפידים על זה, ומתערב עם חלב טהור. אולם הרשב"א בתורת הבית (שער ו') כתב, שחלב טמא מאוס בעיניהם, ולפי זה מסתברא דאמנקהותא קפדי ושוטפים הכלי בין זה לזה. ע"ש. ועיין למרן החיד"א בשו"ת ברכה (סימן קט"ו). ואכמ"ל. ואף על פי שלהלכה נקטינן לאיסור חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו בכל אופן. וכן פשטה ההוראה בארץ ישראל וגלילותיה, וכמו שכתב מרן החיד"א שם. וכן כתב בפתח הדביר חלק ב' (ריש סימן קצ"ו). ועיין עוד בשו"ת חקקי לב (חלק יורה דעה סימן ל"ב), ובשדי חמד (מערכת חלב של נכרי סימן א'). ע"ש. מכל מקום לענין הכלים יש מקום לצרף דברי האחרונים המתירים, בשעת הדחק, כשאין שם כלים כשרים, ועל כל פנים אם אפשר לבקש לשתות הקפה בכלי זכוכית שאינם בולעים ואינם פולטים, עדיף טפי. ואף על פי שהרמ"א בהגה /או"ח/ (סוף סימן תנ"א) החמיר בכלי זכוכית לדונם ככלי חרס, כבר כתבו הרבה אחרונים שזהו רק משום חומרא דחמץ, מה שאין כן בשאר איסורים. (ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ד' חלק יורה דעה סימן ה'). ועל כל פנים בודאי שאפשר לסמוך בזה על מרן אפילו שלא בשעת הדחק. ובמקום שמגישים רק בכלי פורצליין וכיוצא בזה, יש לסמוך על כך להקל, וכמ"ש בשו"ת האלף לך שלמה (חיו"ד סי' קצ"א).

בסיכום: מותר לשתות קפה של גוים, ואין לחוש בזה לאיסור בישולי גוים. וכתבו האחרונים שכן פשט המנהג בכל המקומות. ואם הלכה רופפת בידך צא וראה היאך הצבור נוהגים ונהוג כן. והרוצה להחמיר על עצמו תבוא עליו ברכה. והנוסעים במטוס של חברה לא יהודית, שיש לחוש שהשתמשו בכוסות של הקפה בחלב של גוים, נכון שישתו הקפה בכלי זכוכית, שאינם בולעים ואינם פולטים. ואם אי אפשר יש להקל בשעת הדחק אף בכוסות של פורצליין וכיוצא בזה.

במקום מסחרי**שו"ת שרידי אש חלק א סימן קעא עמוד תקמח**

בשעתו שאל כת"ר על מה סומכים לאכול דגים של קופסאות ואינם חוששים לבישול עכו"ם - זכורני כי לפני המלחמה ראיתי בדרכי תשובה שע"י בישול בקיטור (דאמפף) וכן בבית חרושת אין בו משום בישול עכו"ם.

שו"ת מנחת יצחק חלק ג סימן כו

ו. עוד להנ"ל בענין בישול עכו"ם. במה שיש טוענים, שכל מה שנתבשל בבית חרושת, אין בו משום בישול עכו"ם, מפני שאין מכירים את מי שבשלו, היש לזה יסוד בהלכה, עכ"ד.

הנה יש קצת מקור לזה בספר ברכי יוסף (יו"ד קי"ב אות ט') בשם המהרי"ט צהלון, אבל ל"ה כן אליבא דהלכתא, כמ"ש הברכ"י שם, אכן היכא שמתבשלים ע"י קיטור, יש גדולי האחרונים שס"ל דאין בזה בישול עכו"ם, ועי' בדרכ"ת (יו"ד סי' רי"ג סקט"ז), וחזי לאטצרופי גם הנ"ל.

שו"ת מנחת יצחק חלק י סימן סז

בענין בישול עכו"ם בחלב מפוסטר

אמנם בנוגע לשאלת כ"ת יש צד גדול להיתרא, כיון דהבישול נעשה ע"י קיטור, יש מגדולי האחרונים שס"ל דבכה"ג אין משום בישול עכו"ם, דהבל מים הנכנסים תוך הקנים לעשייה הפעסטרייזער לא גרע ממעושן, כמבואר בדרכי תשובה (סי' קי"ג סקט"ז), והובא במנחת יצחק (ח"ג סי' כ"ו אות ו') עיי"ש, ואף דיש לחלק, דמה שמרתיח החלב ע"י חמימות הקיטור מיקרי באמת בישול דחמימות הקיטור הוא רק כמו האש המחמם, מ"מ סניף להיתרא יש כאן, והבאתי שם מה שיש טוענים שכל מה שנתבשל בבית חרושת, אין בו משום בישול עכו"ם, מפני שאין מכירים את מי שבשלו, ושאל השואל אם יש לזה יסוד בהלכה, והראיתי מקום לברכי יוסף (יו"ד קי"ב אות ט') שהביא כן ממהרי"ט צהלון, וכתב ע"ז הברכי יוסף דלא שמענו היתר זה, אלא בפת פלטר, משום שהוא חי' נפש עיי"ש, אבל סניף להיתרא יש, להא דנעשה ע"י קיטור, דהרי בדרכי תשובה הביא מאיזה גדולי האחרונים שס"ל כן להלכה.

וכ"ז ללמד זכות על המקילים, וביותר שראיתי שבספר שערים המצוינים בהלכה על הקיצור ש"ע (סי' ל"ח אות ו'), הביא את דברי הרמב"ם והתוס' הנ"ל לפסק הלכה, וסיים הרי לך בפירוש דבחלב אין איסור בישול עכו"ם עכ"ל, ולא העיר כלל מהא דנשתנה המציאות בהא דאין נאכל כמות שהוא חי.

אבל בודאי היכא דאפשר, וכמ"ש בנוגע למקומו שאפשר לסדר בניקל באופן שיהי' נעשה ע"י ישראל, מה טוב ומה נכון לסדר כן, אם מסכים לזה ידי"נ הגה"צ מוה"ר עזריאל יהודא לעבאוויטש שליט"א אב"ד דקה"ע"י דשם.

והנני בזה ידידו דוש"ת וחותרם בחותמי ברכות, יצחק יעקב ווייס

שו"ת משנה הלכות חלק יב סימן יז

בישל בעישון (סטים בלע"ז) ע"י עכו"ם אי נאסר באכילה

לכבוד מנהלי הישיבות וכו' שליט"א, אחדשכ"ת.

לענין ששאלתם אם יש לאסור מאכלים שנתבשלו ע"י עישון סטים בלע"ז משום בישול עכו"ם.

נלפענ"ד דאין בידינו לאסור לפ"מ שכתבו בירושלמי נדרים הובא בטוש"ע יו"ד סי' קי"ג סי"ג דהמעושן אינו כמבושל ועיין ש"ך שם סק"ח. ומצאתי באו"ה שער מ"ג סט"ז וז"ל והלכך דגים מעושנין שעישנן הא"י ונאכלין כך חיינ ע"י עישון כמו הבוקינג מותרין ואע"פ דבפ' כלל גדול בירושלמי חושב מעשן בכלל אופה מ"מ לגבי בישול א"י לא גזרו שיהא מעשן כבישול כמו שלא גזרו במליחה וכו'.

ובזר זהב שם אות ז' שהביא בשם תשובת שם ארי' סי' כ"ב שרב אחד רצה להתיר ציקר דאין בו משום בישול עכו"ם שהמיץ לא נתבשל על אש ממש אלא ע"י קיטור והבל ממים רותחים שנכנס לתוך היורה ע"י צינורות והבל המים לא גרע ממעושן דמה לי הבל האש ומה לי הבל המים והבעל זר זהב הסכים עמו והביא רא' מס' האשכול הל' תערובות איסור סי' ל"ה. וגם דכיון שהוא דבר חדש אפשר דלא הי' בכלל גזירת חז"ל. וכן שמעתי מידיד נפשי הגאון מהרמ"פ זצלה"ה שפסק להתירא ובאיסור דרבנן אין להחמיר יותר מדאי כנלפענ"ד.
בברכה בלב ונפש, מנשה הקטן

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן לג

בענין בייגל אם יש איסור בשול עכ"ם, ובמים חמים שבבתים לענין שבת, ובהולכת עגלות שישינים התינוקות בשבת, ובדבר פרוצים אם טוב יותר לראות שילכו בגילוי הראש כדי שיחשבו לרשעים ולא ילמדו מהם א"ח שבועות תשכ"ב. מע"כ ידידי הנכבד מוהר"ר יעקב דרדק שליט"א.

הנה בדבר הבייגל אשר בעודה עיסה נותנים אותה במים רותחים ואח"כ אופים אותם בתנור אם יש בזה איסור בשול עכ"ם, פשוט לע"ד מכיון שבהבשול קצת ע"י המים רותחים היתה העיסה ראויה לאכילה לא נאסרה מצד בשול עכ"ם/עכ"ם, ומצד האפיה הם רק בדין פת עכ"ם של פלטר שנוהגין להתיר אף במקום שפת ישראל מצוי כה"א שהביא הרמ"א בסימן קי"ב סעיף ב' ומשמע שפוסק כן, וכדהביא הש"ך בסק"ט בשם הרמ"א בת"ח והב"ח ועוד אחרונים. וגם כיון שבייגל כותב כתר"ה שלא מצוי של ישראל אף שפת אחר מצוי נחשב לא מצוי ומותר אף להמחבר כדאיתא בסעיף ד' באם פת פלטר העכ"ם הוא יפה משל הישראל או שהוא מין אחר מטעם דכיון דדעתו נוחה יותר בפת פלטר זה מפני חשיבותו בעיניו ה"ז כפת דחוקה לו, וכ"כ הוא כשרוצה לאכול בייגל שאינם של ישראל במקום זה אף שיש פת אחר של ישראל שמותר אף להמחבר. ואף שכתב זה בלשון יש אומרים משמע שפוסק כן דהא לא הביא חולק ע"ז, וכן מפורש בש"ך סק"ט שאף שכתב שיש לזהר אף כל ימות השנה שלא לאכול פת עכ"ם פלטר היכא דיש פלטר ישראל מסיק כשהפת עכ"ם יפה יותר שרי כדלקמן סעיף ה' /ס"י קי"ב/ הרי מפורש שפוסק כן המחבר ולכן אין לאסור הבייגל לרוב בני"א הנוהגין היתר בפת של עכ"ם פלטר.

אבל כל זה הוא כשידוע שאין נותנים שומן בהעיסה שאין לחוש משום תערובות איסור, דאם יש לחוש שנותנים בהעיסה שומן הרי יש לחוש לשומן איסור דחלב ובהמה טמאה, שעכ"ם וכן ישראל מחלל שבת אין נאמנים ואסור לאוכלם. וצריך לחקור אחר זה מבקיאין בעשיית הבייגל ואם יתודע בברור דלא צריכין לשומן יהיו מותרין לרוב בני"א שאוכלין פת פלטר של עכ"ם, ואם יהיה ספק אסור מדין ספקא לחומרא ואף שיאמרו שלא נתנו שומן או שנתנו שומן כשר אין לסמוך עליהם דאין נאמנים.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן ד

אם יש חשש בישולי נכרים בבייגל מצד שמבשלים העיסה ברותחין

בע"ה יום א' לש"פ יתרו, ט"ז בשבט שמו"ת.

למע"כ נכדי האהוב הרב הגאון מוהר"ר מרדכי טענדלער שליט"א,

בדבר מה שהערת על תשובתי באג"מ יו"ד ח"ב סימן ל"ג, שאיתא שם: הנה בדבר הבייגל אשר בעודה עיסה נותנים אותה במים רותחים ואח"כ אופים אותם בתנור אם יש בזה איסור בשול עכ"ם. פשוט לע"ד מכיון שבהבשול קצת על ידי המים רותחים היתה העיסה ראויה לאכילה, לא נאסרה מצד בישולי עכ"ם. ומצד האפיה הם רק בדין פת עכ"ם של פלטר. הנה אמת שיש שם טעות דפוס, וצריך להיות "פשוט לע"ד מכוון שבהבשול קצת ע"י המים רותחים לא היתה העיסה ראויה לאכילה, לא נאסרה מצד בשול עכ"ם".

וגם לדינא צודקת טענתך שאפילו אם נתבשל הבצק ונעשה ראוי לאכילה, מאחר שנחשב כפת נכלל בהיתר פת. דאיסור בישול עכ"ם חל גם על דברים אפויים, והיתר פת, כששייך, כמו בבייגל, הוי גם כשנתבשל מקודם.

וגם צודקת טענתך שאפילו אם כשנתבשל היה ראוי לאכילה, מבחינת איסור בישול עכ"ם אינו נאסר, שהרי אין דרך העולם לאכול כך, ובטח אינו עולה כך על שולחן מלכים.

זקנך אוהבך בלו"נ, משה פיינשטיין.

שו"ת יביע אומר חלק ה - יורה דעה סימן ט

נשאלתי אם מותר לאכול מהסרדינים שנעשו ע"י גוים, ויש בהם סנפיר וקשקשת, או יש לאסור משום בשול עכ"ם.

א. לכאורה היה נראה שאין לחוש בסרדינים הקטנים משום בשול עכ"ם, לפמ"ש בע"ז (לח) אמר רב כל הנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי עכ"ם. איכא דאמרי אמר רב כל שאינו נאכל על שולחן מלכים ללפת בו הפת אין בו משום בישולי עכ"ם, מאי בינייהו, איכא בינייהו דגים קטנים. ופרש"י, שאינם נאכלים חיים ואינם עולים על שולחן מלכים, ללישנא קמא יש בהן משום בשול עכ"ם, וללישנא בתרא שרי. וכ' התוס' שם בשם ר"ת דהלכתא כהני תרי לישני לקולא, ואי איכא חד מנייהו, נאכל חי, או שאינו עולה על שולחן מלכים, אין בו משום בישולי עכ"ם, דבשל סופרים הלך אחר המיקל. וכן פסק הרמב"ם (פי"ז מה' מאכלות אסורות הי"ד והט"ו). וכ"פ הטוש"ע (סי' קיג ס"א). ולפ"ז דגים קטנים אין בהם משום בישולי גוים. והן אמת שמרן הש"ע (סימן קיג ס"ב) כתב: דגים קטנים שמלחן ישראל או עכ"ם, הרי הן כמו שנתבשלו מקצת בישול, ואם צלאן עכ"ם אח"כ מותרים. ומוכח שאם לא מלחן תחלה יש בהן משום בישולי עכ"ם, הנה מקור דין זה בגמרא (ע"ז לח), וכתבו התוס' שם ד"ה דגים, שצ"ל דמיירי בגדולים קצת שעולים

לפעמים על שלחן מלכים, דאלת"ה תיקשי לן הא דאמר לעיל א"ב דגים קטנים, והלכה כתריויהו לקולא, וא"כ אפילו אינם מלוחים נמי שרי. ע"כ. וכ"כ התוס' ביצה (טז:) ד"ה דגים. ע"ש. והרשב"א בתורת הבית (בית ג שער ז), וכן הריטב"א בחי' לע"ז (לח) כ' דדגים קטנים מלוחים עולים על שלחן מלכים מחמת מיתוק מלחן, ואפ"ה אין בהן משום בשולי עכ"ם לפי שנאכלים כמות שהן חיים. ע"ש. וכ"כ המאירי (ע"ז לח עמוד קכו). ע"ש. ולפ"ז דגים של הסרדינים שאינם נמלחים אין לחוש בהן משום בישולי עכ"ם, שמפני קטנותם אינם עולים עש"מ. אולם ראיתי להב"ח (סי' קיג) שכ', דהא דדגים קטנים אין עולים עש"מ, היינו בדגים שעתידים לגדול, ובקטנותם אינם חשובים, אבל דגים שגידולם לעולם קטן, חשובים הם, ועולים עש"מ. והובא בש"ך ס"ק טז וכ"כ השל"ה והובא בפר"ח ס"ק כ' והפר"ח הביא להם סיוע מפרש"י ברכות (מד:) בד"ה גילדני: דמ"ש כל נפש משיב את הנפש, ואפילו גידלני דבי גילי, היינו בדגים קטנים מאד המצויים באגם, ואין דרכן ליגדל יותר, אבל דג קטן ממין דג גדול ולא גדל רובע ע"ז אמרו כל קטן מקטין. (וכ"ה בפסקי תוס' פ"ב דע"ז סי' מח). וכ"כ המנחת יעקב (כלל עה ס"ק מה). וכן הערוך השלחן (ס"ק כו) כ' לחלק כאמור, וסיים, שדגים קטנים כגון הערינג וסרדינקס וכיו"ב הם חשובים מאד ועולים על שלחן מלכים, ויש בהן משום בישולי עכ"ם, כיון שזה עצם גידולן ואין מתגדלים יותר. ע"כ. ולפ"ז יתכן מאד שהדגים שבסרדינים הנ"ל גדלו כל צרכם ועולים עש"מ. ואף את"ל שאין זה ברור כל כך, ומידי ספק לא יצאנו, וכל ספק בדין בישולי עכ"ם מותר, וכמ"ש בש"ע (סי' קיג סעיף יא), זה אינו, דכל כה"ג הו"ל ספק חסרון ידיעה, ובספק כזה אף בדרבנן לא אזלינן לקולא. וכמבואר בש"ע (סי' צח ס"ג) ובאחרונים שם. וע"ע בש"ך סי' קי (כללי ס"ס אות לד). ובפר"ח (שם כלל יז). ובשאר אחרונים שם. אא"כ נאמר דמשמעות הראשונים הנ"ל נראה שאין חילוק בזה, ולעולם דגים קטנים אין בהם משום בישולי עכ"ם. וע"ע. וע' להלן בסמוך.

ב. אולם הנה הוגד לי מפי מגידי אמת, הבקיאים בעשיית הסרדינים, ובתהליך בישולם, כי קודם בישול הדגים הקטנים בקופסאות, מכניסים אותם בתוך כלים גדולים כעין סלים, ומעשנים אותם בקיטור (דאמפף), וע"י כך מתבשלים מעט עד שראויים לאכילה, ורק אחר כך חוזרים ומניחים אותם כשהם בקופסאותיהם בתוך דוד גדול מלא מים רותחים, ושם נגמר בישולם. וא"כ באנו למ"ש הרמב"ם (פי"ז מהמ"א הי"ז): דג שמלחו עכ"ם ופירות שעישן עכ"ם עד שהכשירן לאכילה הרי אלו מותרים, מליח אינו כרותח בגזירה זו, והמעושן אינו כמבושל. ע"כ. וכ"פ מרן הש"ע (סי' קיג סי"ג). וה"ה כאן שהוכשרו לאכילה ע"י העישון של הקיטור, אף שהגוי גמר בישולם ברותחים, אינם נאסרים, כדן דבר הנאכל כמות שהוא חי שאין בו בישולי עכ"ם, וכדאמרינן בדגים קטנים מלוחים שצלאן עכ"ם מותרים. וכנ"ל. ומ"ש מרן הב"י: ומיהו משמע שאע"פ שעישן ישראל אם בישלן עכ"ם אסורים. היינו כשלא הוכשרו לאכילה אלא ע"י דוחק גדול, וכן פסק הפר"ח ס"ק כג וע' בכנה"ג (הגב"י אות סב) שכ', דאף דמהב"י משמע שאפילו דגים קטנים שעישן ישראל אם בישלן גוי אסורים, אבל באיסור והיתר כ' להדיא דה"מ בדגים גדולים אבל קטנים דינן כדן המליח שאפילו עישנם הגוי ובישולם אח"כ מותרים. ע"ש. וכן הפרי תואר ס"ק טז כתב דלד' הב"י אם בישל גוי את המעושן אסור, ובמחכ"ת אין לשמוע לו בזה. ומיהו דוקא במעושן שהוכשר לאכילה, ודע' הב"י לאסור אף בכה"ג. ע"כ. אבל הגאון מהר"ד פארדו בס' מזמור לדוד (דף קח ע"א) השיג על הפר"ת בזה, וכ', ולא ידעתי היכן מצא כן בב"י, אדרבה מוכח להדיא בב"י דבמעושן נמי אם הוכשר לאכילה אפילו בישלן הגוי אח"כ שרי וכו'. ע"ש. וכ"כ המנחת יעקב (כלל עה ס"ק מז). ע"ש. הן אמת שיש מקום לדון אם העישון ע"י הקיטור נחשב רק כעישון בלבד, ואין דינו כבישול, שאפשר שדוקא כשנתלה בעשן בלבד נחשב כעישון, אבל הבל הקיטור הוא כבישול גמור. וע' בירוש' שבת (פרק כלל גדול ד"ב ע"ב), המתיר אבר חייב משום מבשל, הצולה המטגן השולק: והמעשן כולהו משום מבשל, בישל בחמי טבריא חזקיה אמר אסור ריו"ח אמר מותר. ומוכח שהעישון הוא כבישול ממש, וחייבים עליו מה"ת בשבת, ואפ"ה בדין בשו"ג אין המעושן כמבושל. וכ"כ להדיא בשו"ת מהר"ם (ד"פ, סי' נח), לחלק בין שבת לבשו"ג, והביא ד' הירוש' הנ"ל. וא"כ מה לי בעשן ומה לי בקיטור. והנה הרמב"ם (פ"ט מה' מאכלות אסורות ה"ו) כ', המעושן והמבושל בחמי טבריא אין לוקין עליו. וכ"ה ה"ה, המעושן בעיא דלא אפשיטא בירוש' נדרים (פרק הנודר מן המבושל), וספק תורה להחמיר ואין לוקין עליו. ע"כ. והפר"ח (סי' פז סק"ב) הביא לשון הירוש' נדרים, רבנן דקיסרי שאלון, מעושן מהו לענין בישולי עכ"ם, מהו לענין שבת, מהו לענין בשר בחלב, ולא אפשיטא, והביא ד' הרמב"ם וה"ה, וכתב, ול"נ דאע"ג דלא אפשיטא הכא אפשיטא בירוש' פ' כלל גדול לגבי שבת, וכי היכי דחייב בשבת, חייב לגבי בב"ח נמי. ע"ש. וכן הקשה בשירי קרבן פ' כלל גדול, דהא כיון דאפשיטא בעין לגבי שבת הנ"ל לגבי בב"ח. ותירץ הפמ"ג במש"ז (סי' פז סק"א) שיש לחלק בין איסורי שבת לבב"ח. וכ"כ בגליון הש"ס בירוש' פ' כלל גדול שלגבי שבת הו': תולדה דמבשל משא"כ בבב"ח בעין בישול ממש. וע' בכו"פ (סי' פז ס"ק יב) ובמחבר"ר (שם ס"ק יב). ע"ש. ועכ"פ עדיין יש מקום לומר שבישול בקיטור דין מעושן יש לו, ואינו בישול גמור לענין בישולי עכ"ם. [והאחרונים נחלקו אם אפשר להגעיל כ"ר שעל האש ע"י רתיחת המים שנעשה בקיטור (דאמפף), שהשואל ומשיב תליתאה (ח"ג סי' קכה) העלה להחמיר, וע"ע בשו"מ חמישאה (סי' יא). וכ"כ בשו"ת יד מאיר (סי' א). ולעומתם כ' בשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' צב) דשפיר דמי להגעיל בזה. וע"ע בשו"ת אבני נזר ח"א מיו"ד (סי' קיא). ובשו"ת מנחת משה בקונט' חקת הפסח (סי' מט). ובס' דגלי הודי' והמצוה (דקי"א ע"א). ויש לחלק. ואכמ"ל]. ומיהו אפי' את"ל שלא יצאנו מידי ספק בזה, הא קי"ל דספק בישולי עכ"ם לקולא. ושוב מצאתי להרה"ג מהר"ש וורטהימר בשו"ת שאלת שלמה ח"א (סי' יט), שנשאל בנידון הסרדינים, וכתב שנ"ל היתר בזה ע"פ מה שא"ל ת"ח אחד משגיח על כשרות הסרדינים בעיר אחת, שאופן עשיית הסרדינים הוא (כנ"ל), שמולחים אותם ונותנים אותם בקופסאות ומכניסים אותם להבל התנור (דאמפף), שהוא הקיטור, ומזה הם מתבשלים מעט, (ועושים כן מפני שאם יתבשלו מיד יתרככו יותר מדי ויאבד צורת דג מעליהם), ומעתה יש להתיר מטעם דבמעושן אין בזה משום בשו"ג, שלא אסרו אלא בבשול אש וכמ"ש הטור, וה"ט דמליח, דאף דהוי בכ"מ כרותח, כאן לא אסרו, וה"נ בכה"ג: אף שבספר אחד חדש צידד לומר שבישול בקיטור הוי כבישול על האש. ועוד שהם דגים קטנים שאינם עולים על שלחן מלכים, ואף שהב"ח מחמיר בקטנים שאינם גדלים יותר, נ"ל דבסרדינים כיון שיש ביניהם גם גדולים ויקרים

בדמיהם, י"ל דמסתמא אין הקטנים עולים עש"מ. עכת"ד. ויש לפקפק בטעמו האחרון, כי הסרדינים הקטנים חלוקים בטעמן מהגדולים שהם מין דגים אחרים, ומסתמא גם הם עולים עש"מ. ובשו"ת ויצבור יוסף (סי' מח אות ו), הביא מ"ש הגר"מ ניימן בשו"ת הלכה למשה (סי' קפח), שהתיר ג"כ לאכול מהסרדינים הללו מטעם שאין עולין עש"מ, והעיר ע"ז, ממ"ש בשו"ת אמרי טעם (סי' קנד), שאף שסתם דגים קטנים אינם עולים עש"מ, מ"מ דגים הללו עיקר חשיבותם בקטנותם, ושייך בהן דין בישולי עכ"ם, אם מטגנים אותם, ורק אם עשייתן בהכשר שפיר דמי. ע"כ. ומכ"ש לפמ"ש האר"י בשער המצות (פר' וילך), ובטעמי המצות (פר' עקב) דלאו דוקא עולים עש"מ, אלא גם אם עולים על שלחן שרים יש בהם משום בשו"ג. וכן פסק החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א (סי' עד אות עו). ובש"י ברכה (סי' קיג סק"ב). וכ"כ בזבחי צדק (שם סק"ב). ע"ש. אולם יותר נכון הטעם שכתבנו דהו"ל כמעושן שאין בו משום בשו"ג. ואמנם ראיתי בשו"ת שם אריה (חיו"ד סי' כב), שהביא מ"ש אליו רב גדול אחד בהיתר הצוקר שנעשה בבתי חרושת של גוים, שאף שהבוריקעס נתבשלו תחלה ע"י עכ"ם, אין בזה משום בשו"ג, מפני שבישולם הוא ע"י הבל הקיטור, ומה לי חום מהעשן או מההבל, והוי כמ"ש המעושן אינו כמבושל בבשו"ג. והרב המחבר כ' לדחות דבריו, דמעושן שאני, אבל הבל הקיטור מבשל הוא בודאי, ומה לי ע"י מים או הבל. ע"ש. אולם בהגהות זר זהב על האו"ה (כלל מג אות ד) כ' שדברי הרה"ג המשיב נכונים הם, ומה שדחה הרב המחבר את דבריו, ומביא ראיות מחיובי שבת דתולדות האור כאור, באמת אינם ראיות לדין בשו"ג דקילי טובא, ובפרט שענין הבישול ע"י הקיטור הוא דבר שנתחדש עתה מקרוב, וי"ל שלא היה בכלל גזרת חז"ל כשגזרו על בישולי עכ"ם. עכת"ד. וכ"כ בשו"ת אבן שתיה (חיו"ד סי' מז) להצדיק ד' הרה"ג המשיב הנ"ל, שהרי גם העשן מבשל ממש מחמת יסוד האש המולידו, וע"כ דבתולדות האש לא גזרו משום בשו"ג, ולכן גם בהבל הקיטור אין דין בשו"ג. ול"ד למ"ש בדיני שבת. ע"ש. ומעתה קמה וגם נצבה ראייתנו מדין המעושן להתיר את הסרדינים של דגים קטנים. והרי זה כמבואר. וע' בשו"ת מנחת יצחק ח"ג (סי' כו אות ו). ודו"ק.

ג. ותבט עיני להגאון דרכי תשובה (סי' קיג ס"ק עג) שכל' לאסור הסרדינים של דגים קטנים משום בישולי עכ"ם, וכתב, ושמעתי אומרים שאין בהן משום בישולי עכ"ם כיון שנאכלים גם בלא הבישול, וחקרתי ודרשתי ע"ז, ונודע לי שאין הדגים נמלחים כלל, אלא תיכף ומיד סמוך לצידת הדגים מבשלים אותם בלי מליחה, וא"כ אין למקילים על מה לסמוך. עכ"ד. והנה החליט הדבר לאסור משום בשו"ג ופסק בסכינא חריפא שאין להקל כלל. ובאמת אפשר שמה ששמע אומרים להקל, נתכוונו למש"כ שלפני בישולם מעשנים אותם ע"י הקיטור והו"ל כמעושן שאין בו משום בישולי גוים, ולכן מצינו לרבים וכן שלמים שנהגו היתר באכילת הסרדינים של גוים, ופוק חזי מאן גברא רבה דקא מסהיד עלה דמילתא בשו"ת לבושי מרדכי מהדו' בתרא (סימן קמח), שכ', על דבר הדגים שנקראים סרדינים, ידעתי כי בעת היותי אצל מו"ח הרב הצדיק ז"ל היו אוכלים אותו בלי שום פקפוק, וכן שמעתי שנהגו כמה גאוני ארץ צדיקים ז"ל, ולא חששו לשום דבר. ע"כ. ומעשה רב להיתרא. וכן בקדש חזיתיה להרה"ג ר' דוד צבאח ז"ל בשו"ת שושנים לדוד (חיו"ד סי' כח), שנשאל אודות קופסאות הסרדינים דנ"ד, והעלה להתיר, שאע"פ שאומרים שמעבירים אותם בחום האש של ליקטריק (חשמל), מ"מ אין זה בישול ממש אלא עישון, וקי"ל בסימן קיג שהמעושן אינו כמבושל בדין בשו"ג ומותר. ומצד שכובשים אותם בשמן ג"כ אין לחוש דקי"ל דכבוש אינו כמבושל בדין בשו"ג. והשמן של עכ"ם מותר וכדקי"ל בסימן קיד ס"ז ע"כ. ועכ"פ אין להתיר אלא בדגים קטנים שדרכם לעשנם בקיטור לפני בישולם ברותחים, כדי שישארו הדגים בצלמם כדמותם. אבל דגי טון כיו"ב המובאים בקופסאות גדולות אין להתירם, אפילו יתברר שהם דגים טהורים, מפני שמבשלים אותם ברותחים מבלי שיקדימו לעשנם כלל. כאשר הוגד לנו מפי מגידי אמת. ובודאי שהואיל ודגים גדולים הם, עולים על שלחן מלכים ושרים בלי ספק. ולאפוקי ממ"ש בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז (חיו"ד סי' ו סעיף ד), אודות דגי טון בקופסאות, אף שאפשר שאינם נאכלים חיים, אבל לפי הנראה אינם עולים על שלחן מלכים, ובפרט אלו שעם מים ומלח, הרי אין זה בבחינת בישול אלא בבחינת כבוש, ופסק הרמ"א בסי' קיג סי"ג שכבוש אינו כמבושל שלא אסרו אלא בישול של אש. וע' ש"י ברכה שם ס"ק טז בדין כבוש עלי גפנים במים ומלח שאין לחשוש על הכלים שסתם כלים אינם בני יומן וכו', ומינה לנ"ד, ועוד יותר, כי הדגים הנ"ל תיכף ששולים אותם מן הים מכניסים אותם עם מים ומלח בקופסאות המיוחדות לכך וכו'. עכת"ד. ודבריו תמוהים מאד, שהרי דוקא בדגים קטנים אמרו שאינם עולים עש"מ, אבל בגדולים (ואפילו קצת גדולים) בודאי שעולים עש"מ, ובפרט שהם מיוחדים ומשובחים בטעמם, ומכ"ש לפמ"ש האר"י והחיד"א שכל שעולים על שלחן שרים אסורים משום בשו"ג. ועכ"פ היתר זה פורח באויר, ואין לו ע"מ שיסמוך כלל. ואם חשב שאין כאן בישול רק כבוש, כמו שסיים אח"כ, שאין זה בבחינת בישול אלא בבחינת כבוש, הנה מדבריו של ברבי ניכר שאינו בקי בטיב עשייתן, כי בודאי מבשלים אותם ברותחים, מבלי שיקדום להם תהליך העישון ע"י הקיטור, אלא בהיותם בקופסאות מכניסים אותם לתוך הדוד שמרתחים בו מים עד מספר מסויים של מעלות חום, ונשלקים בתוך הקופסאות, ולכן בודאי שיש לאסור דגי טון שבקופסאות הנ"ל משום בישולי גוים. (וזאת מלבד מה שיש לחוש כי מאחר שנימוחו קשקשיהם ע"י בישולם, ואינם ניכרים כל כך, שמא נתערב בהם דגים טמאים. וכמ"ש ביו"ד (סי' קיד ס"ו): אסור ליקח מגוים טרית טרופה וחילק דהיינו מיני דגים קטנים מעורבים מפני שדגים טמאים מתערבים עמהם ואינו יכול להפרידם וכו'. ע"ש. וע' בתפארת ישראל (פ"ב דע"ז מ"ו אות נה) שכ' ג"כ להזהיר מלאכול סרדינים שמא נתערב בהן דגים טמאים, שע"י כבישתן במים ומלח זמן רב נימוחו קשקשיהם ואינם ניכרים. וסיים: וכן שמעתי מפה קדוש של אממ"ר זצ"ל שהיה נזהר מלאכול מהסרדינים הנ"ל מה"ט. ע"כ. והובא בשד"ח אס"ד (מע' ד אות ד). ובדרכי תשובה (סי' פג ס"ק נח). ע"ש. אולם בסרדינים של דגים קטנים שלנו שמעשנים אותם תחלה בקיטור וניכרים היטב ע"י סנפיר וקשקשת אין לחוש לזה כלל. ופשוט).

ד. והנה גם בסרדינים של דגים קטנים דנ"ד, ישנו קלא דלא פסיק שקיים חשש שנכבשים בשמנים טמאים, וכמ"ש בדרכי תשובה (סי' קיג ס"ק עג). וע' בשד"ח אס"ד (מע' ד אות ד) שכ', ושמעתי ששלמים וכן רבים נמנעים מלאכול

הסרדינים של דגים קטנים הנכבשים בשמן זית, ולא נתברר לי, אם הוא מטעם שחוששים על הדגים עצמם, (ולפי"ז אם ניכרים ע"י סנפיר וקשקשת מותרים), או מפני שחוששים לאיזה תערובת שמן טמא בשמן זית שלהם. ע"כ. (וכ"ה בדרכי תשובה סי' פג ס"ק נח). וכ"כ הרה"ג ר' יעקב סופר בכף החיים א"ח (סי' קע סוף ס"ק נא). ע"ש. גם בשו"ת לבושי מרדכי מהדו' בתרא (סי' קמח), אחר שהעיד על גאונים וצדיקים שהיו אוכלים מסרדינים של דגים קטנים, (ולא חששו לבשו"ג), כתב, ושוב נשמע קול במכתבי העתים שמערבין בהן שומן טמא, וכמו שאמרו ג"כ על השמן זית הבא מאיטליא שמערבין בו שומן חזיר. ולכן נוהגים בו איסור כל יר"ש, וכן ראוי לנהוג בכל דבר שצריך השגחה על כשרותו. ע"כ. ולכאורה במקום שהסרדינים נעשים ע"י בעלי תעשייה מפורסמים, ומעידים על הקופסא שנעשה משמן זית, י"ל בכה"ג אומן לא מרע נפשיה. וכמ"ש מרן בש"ע (סי' קיד ס"ה), יין רמונים שמוכרים לרפואה מותר ללוקחו מתגר גוי, אע"פ שדמיו יקרים מן היין, ולא חיישינן שמערב בו יין, דכיון דאית ביה קפידיא אומן לא מרע נפשיה. הגה, וכן כל דבר שקונים מן האומן שרי דלא מרע נפשיה. ע"כ. וכבר נודע מ"ש בתשו' הרמ"א (סי' נד) לבטל הקול שיצא על השמן זית שמערבין בו שומן חזיר, כי טעמנו ממנו כמה פעמים ולא טעמנו בו טעם איסור כלל, ואין לומר שמא טעמן שוין, דהא בחולין (קט): אסר לן חזיר ושרי לן מוחא דשיבוטא, ולא אמר ושרי לן שמן זית, א"ו דליכא למיחש להכי, ועכ"פ בודאי שיש ס' נגדו, ועוד דאחזוקי איסורא לא מחזקינן לומר שנתערב בו איסור וכו'. ע"ש. וע"ע בשו"ת שערי דעה ח"א (סי' מו) שהעלה ג"כ שאין לחוש לקלא דלא פסיק שמערבים שומן חזיר בשמן הבא ממרחקים דאחזוקי איסורא לא מחזקינן וכו'. ע"ש. וכ"כ בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה (ח"ב סי' ט) להתיר שמן זית הבא ממרחקים וכפי הנשמע מכותבי העתים יש שמערבים בו שומן חזיר, והעלה שהבאים מערי טורקייא בודאי שאין לחוש בהם חששא זו, וגם הבאים מערי אירופא כיון שיש תגרים שאינם מערבים, אזלינן לקולא, שיש להם חזקת היתר דמעיקרא, וגם הוא גזירה שאין רוב הצבור יכול לעמוד בה. ובפרט בזה"ז שיש ע"ז אחריות גדולה מדינא דמלכותא שמקפידה ע"ז, בודאי דמרתת לזיף, ולכן אין לחוש לזיפא בכה"ג, לכן נ"ל להשקיט הדבר ושלא לחוש לאיסור בזה. ע"כ. ואע"פ שיש לדחות טעמו האחרון, שאין הממשלה מקפידה אלא עד לתערובת של אחוז מסויים, וכמ"ש הגרא"י קוק בשו"ת דעת כהן (סי' רכד) ע"ד מיני חמאה שיש בהן חשש תערובת איסור, שגם על אלה שכתוב: נקי, מעורב בהן שומן בע"ח טמאים, והממשלה מרשה לכתוב ע"ז נקי, מפני שהאחוזים של התערובת הם חוקיים. ע"ש. והרה"ג ר' ברוך עפשטיין בס' מקור ברוך ח"ד (דף תתקנז ע"ב) העתיק בזה מאמר הגאון המפול' ר' יעקב באריט בעתון המגיד (שנת תרכ"ח גליון ל), שיצא בסופה ובשערה להזהיר מאד מלאכול השמן זית הבא מערי צרפת, כי נודע לו מתוך מכתבי העתים, שע"י חכמת אנשי המדע בצרפת הבקיאים בחימאי, ידעו לערב (קרוב לשבעים אחוז) מן השומן החזיר לתוך השמן זית. ובהיות שכמעט כל השמנים באים מערי צרפת מצוה להודיע זאת ברבים שכל החרד לדבר ה' יזהר מאכילת שמן זית עד אשר יהיה עליו כתב הכשר מאיש אמונים. וכ' ע"ז הרב המחבר, שע"י מאמר הרב הנ"ל נמנעו מיד כל החרדים לדבר ה' מלאכול שמן, וכל הנעשה ממנו, כגון דגי סרדינים וכיו"ב. ויש שהתחילו לבחון הדברים ע"י הפרדה כימית, אך לא כל הבוחנים באו לעמק השוה בזה מפני שתכונה אחת לשמן זית ולשומן החזיר בכל טבעם, ולכן גם הפרידה הכימית לא הצליחה לבא אל חקר דבר ברור ומוחלט. ע"כ. (וראה עוד בס' נהר מצרים דף עג ע"ב, על מדת הצלחת הזיזפים בזה בערי צרפת, עד שנכשלו אנשים לאכול שומן חזיר מהותך ומזוקק, בחשבם כי הוא חמאה זכה וברה. ע"ש). אולם הגאון מר אביו של המקור ברוך הנ"ל, בספרו ערוך השלחן (סי' קיד ס"ק יח), כתב, והנה זה ערך כ"ה שנה שיצא קול רעש גדול על השמן זית המובא ממרחק שיש בו תערובת שומן חזיר, והקול היה הולך וחזק מאד, ונמנענו אז מלאכולו במשך זמן רב. ואף שגם בזמן רבינו הרמ"א היה כזה, והשיב שהמחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהין, וכמבואר בתשובותיו (סימן נד). מ"מ לקול המולה גדולה לא אכלנו ממנו, עד שישבו על מדוכה זו פרופיסורים מומחים הבקיאים בחכמת הכימאי ובחנו הדבר ע"י פירוד היסודות, והודיעו שלא נמצא בשמן זית שום דבר מאיזה בעלי חיים, ורק באיזה שמנים יש תערובת משמן זרעונים, ואז נפסק הקול, והתחלנו שוב לאכול. וכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהין, וכד' רבינו הרמ"א. עכת"ד. ובשו"ת דברי חיים מצאנז ח"ב (חיו"ד סי' נ) כ' ג"כ אודות השמן שיצא קול שמערבין בו שומן איסור, והשיב ג"כ להתיר מכח ס"ס, שמא לא נתערב בו, ושמא נטל"פ הוא, וכמ"ש בתשו' הרמ"א להתיר בזה. והוסיף עוד סניפים להתיר. ע"ש. גם בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"א (סי' כז) נשאל על השמן שיצא קול שמערבין בו איסור, והתיר מטעם הס"ס הנ"ל, והוסיף, שאם נבדק קצת מהשמן ע"י מומחה לכימאי שמפריד חלקיו וקובע שאין בו תערובת ממין אחר שפיר נאמן דאומן לא מרע אומנותיה. ובודאי שיש לסמוך ע"ז להתיר. ע"ש. וכן העלה בשו"ת בית יצחק שמעלקיס (ח"א מיו"ד סי' קמא). ע"ש. ומכיון שמצד הדין אחזוקי איסורא לא מחזקינן, וכמ"ש מרן הב"י א"ח (סי' תסז) בדין דבש של גוים לפסח, והש"ך יו"ד (ס"ס קיד) בדין הכרום. ויש לנו ס"ס לקולא, אין להחמיר בסרדינים הללו מחשש תערובת שמן טמא. ובפרט שהיום נמצא שמן טהור מקטניות, והוא זול מאד, ואין להם ריוח בזיפופו. ומ"מ הכל לפי המקום והזמן. וכיו"ב כ' הערוך השלחן (סי' קיד ס"ק טו). ע"ש.

ה. מסקנא דדינא שאע"פ שאין להתיר דגי טון בקופסאות משום בשולי גוים, ועוד חששות, מ"מ בסרדינים שהם דגים קטנים יש להקל, הן מטעם שאין עולים על שלחן מלכים, הן מטעם שמעשנים אותם לפני בישולם, ואין במעושן דין בשולי גוים. ויש להוסיף עוד סניף להקל ע"פ מ"ש מהריט"ץ בתשו' (סי' קסא), שגם בדין בשו"ג כל שלוקח מן הפלטר דלא שייך ביה חתנות שפיר דמי. וע"פ זה כ' להתיר לאכול אפונים קלויים של גוים, שנמכרים ע"י פלטר גוי. (וזאת מלבד טעמו של הרמב"ם שאין אדם מזמין חבירו על הקליות, וגם אין עולין על שלחן מלכים). ע"ש. ואע"פ שמרן החיד"א בשו"ב (סי' קיב סק"ט) העיר ע"ד מהריט"ץ, כי זו לא שמענו, דדוקא בפת שהוא משום חיי נפש התירו בפלטר משא"כ בבשולי גוים. וכ"כ הרשב"ץ בתשו' ח"א (סי' פט). ושכן דעת כל הפוסקים. ע"ש. וכ"כ בשו"ת הריב"ש (סי' תקיד) בדין הפאנדיש של בשר שנאפים ע"י גוי, שאין להתיר מטעם שהפורני אופין בו בשכר לכל דורש, ואין בזה משום חתנות, שלא אמרו טעם זה לגבי פלטר אלא בפת משום חיי נפש, אבל בשאר בישולים אין טעם זה כלום. ע"ש.

(וע"ע בשו"ת הרשב"ש סי' תרכח ובשו"ת הרשב"ץ ח"ג סי' יא) וכן העלה בערך השלחן (סי' קיב סק"ג) ע"פ הירוש' רפ"ג דמע"ש. ומ"מ סברת המהריט"ץ חזי לאצטרופי לסניף להתיר בנ"ד. (ובתשו' שאלת שלמה (סימן יט) דחה דברי הרב השואל שצייד להתיר הסרדינים דהוי כפת פלטר, מדין הפאנדיש הנ"ל. ולא זכר מד' מהריט"ץ הנ"ל). והנלע"ד כתבתי והיעב"א. +בענין הסרדינים, נ"ב, וכן מצאתי בשו"ת אהל משה צווייג ח"ב (סי' קיז) שג"כ הזכיר הקולא בסרדינים מטעם דהוי מעושן, ושאין חשש לשמן טמא. וע"ע בשו"ת שרידי אש ח"ב (סי' קלח). וגם הלום ראיתי בשו"ת חלקת יעקב ח"ג (סי' ט - י) מ"ש בזה. ע"ש. +

פירות

שו"ת מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סימן קיב

...ומה שהעיר על הגדולי ציון בנוגע לזה שכתב דבזיעה בעלמא לא נוהג כלל איסור בשול עכו"ם, היא באמת הערה חשובה שהרי כתבו הפוסקים דשכר שלנו כיון שעולה גם על שלחן מלכים אסור, ואילו לדבריו מותר דהא הוי עכ"פ רק זיעה בעלמא, ויותר פלא הוא כי המחבר הנ"ל נחית שם להתיר עפ"י סברתו לקנות י"ש הנעשה ע"י עכו"ם מדגן, ואיך לא הרגיש דלפי"ז גם שכר הנעשה משמרים מותר כיון שגם זה הרי הוי רק זיעה בעלמא כידוע.

עכ"פ ברור הדבר דבמי פירות שפיר נוהג איסור בשול עכו"ם, ואם כדבריו דמי פירות גם מחמת עצמם הו"ל כמאכל דלא חזי וגרע טפי מדבילה קעילית איך שייך בזה בשול עכו"ם, והרי הפנ"י בקו"א בבירור דין חדש האריך להוכיח דגם למסקנת הגמ' בפסחים הו"ל מי פירות כשלא כדרך אכילתן, וזה הרי ודאי מסתבר דבשלא כדרך אכילתן לא נוהג כלל איסור בישול עכו"ם, אלא ודאי צ"ל כדארמון דגרועותא דמי פירות הוא רק ביחס להפירות שמהם יצאו המשקין אבל לא לגבי הם עצמם, וממילא ה"ה נמי לענין חלול מעשר שפיר מצינן לומר דחשיב נמי כפרי מפרי...

שו"ת משנה הלכות חלק ז סימן קמה

בישול עכו"ם בפירות

ובדבר אשר העיר עוד בדין פירות מבושלים שיש בו משום בישול עכו"ם ואני לא זכרתי מזה כלום בתשובה בספרי הנ"ל סימן ק"ח ק"ט, הנה באמת כי מפורש בפוסקים דכל פרי שנאכל כמו שהוא חי אע"פ שבשלו עו"כ ונמחה ונעשה תבשיל בידיהם שרי עי' רמ"א יו"ד סימן קי"ג ס"ב לענין פאועדלא. וגדולה מזו כתב מוהר"י גרונדא דין בישול עו"כ אות ד' דאפילו אגסים הקשים אם בשלן עו"כ מותרין שרוב שבמינו עיקר אכילתן חיין ומ"ש בגמרא מירי אסורין לאו בקטנים מיירי אלא מין שלעולם ישאר במרירות ואם ע"י תיקון נאכל חי נמי שרי עי' גליון מהרש"א וא"כ פשוט דבכל הני פירות שאנו מדברים מהן ליכא איסור בישול בהם. ידי"ן דושה"ט וש"ת בלב ונפש, מנשה הקטן

משרת בבית יהודי

שו"ת הרשב"א חלק א סימן סח

שאלת שפחות אלו הקנויות לנו אם דינן כעבד ערל אחר שהם קנויות למעשה ידיהם? ואם יהיו בכלל גזרותיהם.

תשובה לא נתברר מלשון השאלה לאי זה ענין היא שאלה. ואם לענין שביתה אתה אומר כלומר שנהיה מצווין על שביתתן במלאכתנו. הרי אלו ודאי בכלל ואסורין במלאכת ישראל כעבד ערל. אעפ"י שיש מרבותינו שסבורין לומר בכל עבד ערל שאין אנו מצווין על שביתתן אלא אם כן הוא עבד תושב כלומר שקבל שבע מצות בני נח. ויש להם על מי שיסמכו במסכת כריתות. אלא שאין דעתי נוטה כן. אלא כל העבדים הערלים שלנו בכלל שביתה במלאכתנו. ואין זה מקום אריכות לפי שלא באה שאלתך על זה. בודאי הרי הן בכלל גזרת מגען ביין של ישראל ובגבינות ובכלל כל הגזרות. אלא שיש מרבותינו ז"ל שעמעמו על בשולי העבדים והשפחות שלנו להתיר. ונותנין טעם לדבריהם שאין איסור הבשול אלא מגזרת חתנות. ואין גזרת חתנות וקרוב הדעת אלא במי שעושה מרצונו לאהבת ישראל. ואלו עושין בין ירצו בין לא ירצו ואין קרוב הדעת בכיוצא בזה ולא גזרת חתנות. ומכל מקום אין דבריהם מחוורין בעינינו ואין אנו סומכין על זה. אלא שנוהגים אנו איסור בבשוליהם ואפילו בדיעבד.

שולחן ערוך יורה דעה סימן קיג

סעיף ד

[ט] יש מי שמתיר ז' <ג> בשפחות שלנו, [י] ויש מי שאוסר, ואפילו בדיעבד (תשובת הרשב"א ס' ס"ח). הגה: [יא] ובדיעבד, יש לסמוך אדברי מתירים (ארוך כלל מ"ג והגהות ש"ד). [יב] ואפילו לכתחלה נוהגין להקל בבית ישראל שהשפחות והעבדים מבשלים בבית ישראל, <ד> כי אי אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית מעט (שם).

ביאור הגר"א יורה דעה סימן קיג ס"ק ט

[ט] יש מי כו'. כיון דקנוי לישראל למעשה ידיו ומוזהר עליו בשבת מן התורה ליתיה בכללם ואין שייך גזירת חתנות אלא במי שעושה לרצונו דהוי קרוב דעת ועברשב"א ס' ס"ח:

ש"ך יורה דעה סימן קיג ס"ק ז

ז בשפחות שלנו - שקנויות לנו דמלאכה דעבד העובד כוכבים דישראל הוא ומוזהר עליו בשבת מן התורה וליתיה בכלל עובד כוכבים והלכך ליתיה בכלל גזרות חתנות עכ"ל תשובת הרמב"ן שהביא בית יוסף וד"מ ובהנך שפחות מיירי המחבר אבל לא בשפחות שלנו שבארצות אלו שאין קנויות לנו רק שנשכרו לשנה ואין אנו מוזהרין עליהם בשבת כמו שנתבאר בא"ח סימן ש"ד וכ"כ הב"ח ולפ"ז מ"ש הרב ובדיעבד יש לסמוך אדברי המתירים לא א"ש בשפחות שלנו וצ"ל דקאי אשפחות דמיירי המחבר או ר"ל דיש לסמוך אדברי המתירין בישולי עובדי כוכבים בבית ישראל והוא דעת ר' אברהם שהביא הטור וכ"כ בד"מ ובת"ח כלל ע"ה דין י"ז בשם או"ה והוא באו"ה כלל מ"ג דין י"ג א"נ הרב לא דקדק בזה דעיקר דמילתא סמיך אטעמא דא"א שלא יחתה אחד מבני הבית מעט ועיין בא"ו של מהרש"ל סי' ע"ה מביא תשובת הרמב"ן סי' קמ"ט דיש מרבתינו מתירין בשפחות מטעם דאין איסור משום בישולי עובד כוכבים אלא בעושה מרצונו משום גזירת חתנות אבל אלו השפחות והעבדים שלנו שעושים בע"כ בין ירצו בין לא ירצו אין בזה קירוב הדעת ומ"מ אין דבריהם מחוורין ואין אנו סומכין ע"ז ואנו נוהגין איסור אפילו בדיעבד ע"כ עכ"ל וכן הוא בתשובת הרשב"א סימן ס"ח ולפ"ז י"ל דסברת המתיר שכתב המחבר הוא מטעם זה ולזה כתב הרב דיש לסמוך עליהם בדיעבד אלא דבב"י וד"מ לא נזכר טעם זה:

שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן ל

ז) וכל זה בסתם עכו"ם, אבל בשפחה המושכרת לישראל כבנ"ד קיל טפי. ומקורו בשו"ת הרמב"ן סי' רפ"ד, והובא ג"כ בארחות חיים הל' איסורי מאכלות סי' ס"ז, שאין איסור בשפחות הללו הקנויים לנו דמלאכה דעבד מלאכה דישראל הוא דקנוי לו למעשה ידיו ומוזהר עליו בשבת וליתיה בכלל גויים והלכך ליתיה בכלל גזירות דידהו עכ"ל.

אך בשו"ת הרשב"א סי' ס"ח דעתו לאסור, וכן בסי' תקכ"ב שם דבישול עבד ושפחה של ישראל אסורין לישראל משום בישול עכו"ם דאפילו בעבדו ושפחתו אסרו לפי דעתי עיי"ש. ובריטב"א בסוגיין [ל"ח ע"א סוד"ה ואם צלאן] כתב, וכן נחלקו בענין בישול נכרים שהיא שפחה בבית ישראל ומבשלת לו בביתו, יש אומרים דכל שכן שצריך להתרחק משום חתנות, ויש אומרים שלא גזרו אלא בשל נכרים ולא נכרי שכבשתו והבו דלא לוסף הוא, וכן נהגו רבים וגדולים בארץ צרפת, וראוי להחמיר עכ"ל. ובמאירי [ל"ח ע"ב בד"ה יש מי שאומר] הביא דעת המתירין, וכתב ואע"פ שלכתחלה ראוי להחמיר בדיעבד מיהא נראים דבריהם.

ובאו"ה של מהרש"ל כלל ע"ה אות א' הביא משו"ת הרמב"ן סי' קמ"ט שכתב, יש מרבתינו שעמעמו להתיר בישול השפחות שלנו, משום שאין איסור בישול אלא משום גזירת חתנות ואין גזירת חתנות וקירוב הדעת אלא במי שעושה מרצונו, ואלו עושין בין ירצו בין לא ירצו ואין קירוב הדעת בהן, ומ"מ אין דבריהם מחוורין ואין אנו סומכין עליהם אפילו בדיעבד עכ"ל. והוא בתשובות המיוחסות סי' קמ"ט הנ"ל, אך נראה ברור שתשובה זו היא להרשב"א שכנ"ל דעתו לאסור, ותשובה זו נדפסה כמעט אות באות גם בתשו' הרשב"א סי' ס"ח הנ"ל עיי"ש, אבל הרמב"ן הרי דעתו להתיר וכנ"ל משו"ת הרמב"ן סי' רפ"ד. ועיין להרא"ה בבדק הבית בית שלישי שער שביעי [דף צ"ד סוף ע"א] שכתב, עוד שמעתי בשם הרב ר' יצחק ברב' מנוח ז"ל שאין דין בשולי נכרים בעבדו ושפחתו הקנוים לו כיון שמעשיהם דרך כפיה לא שייך הכא איקרובי דעתא, ומורי רבינו משה ז"ל רואה דבריו אע"פ שאין ראוי לעשות כן לכתחלה דיעבד מותר עכ"ל.

ושם במהרש"ל, מצאתי בקובץ אחד בעבדו ושפחתו הממונים על הבישול לא שייך בהם בישול נכרים והוי כמו הוא עצמו וכו' עיי"ש, שנראה דעתו דס"ל כן שמדינא אין איסור.

ובשו"ע סי' קי"ג סעיף ד', הביא המחבר שתי הדיעות, והרמ"א הגיה שבדיעבד יש לסמוך אדברי המתירים, ובש"ך סק"ז הביא לשון תשובת הרמב"ן ושהמחבר קאי על שפחות הקנויות אבל לא בשפחות שלנו שנשכרו לשנה ואין אנו מוזהרין עליהן בשבת, ונסתפק בכוונת הרמ"א אם קאי ג"כ אשפחות דמיירי המחבר, או דיש לסמוך על המתירין בישול עכו"ם בבית ישראל והוא דעת ר' אברהם, או דעיקר דמילתא סמיך אטעמא דא"א שלא יחתה אחד מבני הבית מעט, או כמ"ש באו"ה של מהרש"ל דמשום שעושים בע"כ אין בזה קירוב הדעת, אלא דבב"י וד"מ לא נזכר טעם זה עיי"ש.

ויש לעיין בדעת המחבר שהביא כאן דעת היש מי שמתיר, והוא הרמב"ן הנ"ל שהביאו ג"כ בב"י, דמשום דקנוי לו למעשה ידיו ומוזהר עליו בשבת ליתיה בכלל גויים. ובאו"ח סי' ד"ש ס"א, אדם מצווה על שביתת עבדו שמל וטבל וכו' וי"א שכל שלא קבל עליו שבע מצוות בני נח כיון דעכו"ם גמור הוא אין רבו מוזהר עליו, ומקורו בב"י שם ממשמעות דברי הרמב"ם סוף פ"כ מהל' שבת, ובה"ה שם שכן כתב הרמב"ן בתורת האדם, והביא לשונו גם בב"י סי' תקכ"ו, שאני אומר עבד ערל עכו"ם שלו שאינו תושב אינו בכלל איסור שלא הזכירה תורה אלא תושבים שהרי קבלו עליהם ז' מצוות וכו' עיי"ש. וא"כ להרמב"ן לשיטתו ההיתר בבישול עכו"ם הוא רק בשפחה שקבלה עליה ז' מצוות דאז מוזהר על שביתתה, וצ"ע מה שהמחבר ביו"ד סתם כשהביא שיטה זו להיתר ומשמע בכל אופן אף שלא קבלו עליהן ז' מצוות, והוא כדעת הרשב"א שהביא ב"י באו"ח שם דבכל אופן מצווה עליו בשבת, והרי הרשב"א כאן אוסר אף אם מוזהר על שביתתה. וצ"ל דהמחבר לשיטתו אזיל, שבשו"ע או"ח שם הזכיר דעת הרשב"א סתם בדיעה ראשונה, דאם לא קבל עליו שום מצוה אלא עדיין הוא עכו"ם גמור דינו שוה לקבל עליו שבע מצוות, ולכן סתם כאן כשהביא שיטת הרמב"ן להתיר בכל אופן בשפחות שלנו, אף שלהרמב"ן גופיה צריך לחלק בזה ודו"ק.

ואפשר לפרש בזה ברמ"א כאן שכתב, ובדיעבד יש לסמוך וכו' שהשפחות והעבדים מבשלים בבית ישראל וכו', שהוסיף בלשונו עבדים. וי"ל שרמז בזה דלא תימא דרק בשפחות הקנויות לזמן צריכים להך היתר דאי אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית וכמו שביאר הש"ך, אלא גם בעבדים הקנויים עולמית כיון שלא קבל עליו ז' מצוות אפשר דאין מצווין על שביתתו, וההיתר רק משום דא"א שלא יחתה אחד מבני הבית, וכיון שכן שפיר שייך להתיר ג"כ בשפחות שלנו מהאי טעמא ודו"ק.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן סא בהשאירו נכרית בבית אם יש לאסור הכלים.

י"א ניסן תשי"ט. מע"כ ידידי מוהר"ר שמואל אליעזר הלוי ראזענפעלד שליט"א.

בדבר מה שהשאירו משרתת נכרית בבית בשביל הילדים, ודאי היה אסור לכתחלה להניח נכרית שאפשר לחוש שתבשל לעצמה ולפעמים גם להילדים אף שאין מלאכת הבשול מוטל עליה שאשה יהודית הקרובה לשם קבלה עליה מלאכת הבשול, מ"מ יש לחוש שתבשל לעצמה ולפעמים כשלא תבוא השכנה בזמן תבשל גם בעד הילדים/הילדים/ ואינה מדקדקת בעניני בשר וחלב ולעצמה אפשר שתביא בשר אסור. אבל בדיעבד יש להתיר להשתמש בכלים אחר מעל"ע שיהיה אז ספקא דרבנן כמפורש ברמ"א סימן קכ"ב סעיף ט', ואפילו להט"ז שם סק"ח דבהניח אצל הנכרי במזיד אסורין הכלים, דבכאן אין להחשיב למזיד דהיו טועים שיש לסמוך על השכנה שנכנסת לבשל וגם על זו שדרה בבית גופיה ולא התבוננו מה שאיזה שעות אינה בבית ותשאר הנכרית לבדה ולכן אין לזה דין מזיד ונשאר אדינא שאחר מעל"ע מותרין הכלים. אבל צריך להזהירם אלהבא שאסור להניח נכרית בבית שיש לחוש שתשמש/שתשתמש/ בכלים בדבר איסור. ידידו, משה פיינשטיין

שו"ת משנה הלכות חלק יג סימן קטז

משרתת קבועה או מנהלת משק הבית נכרית אי תבשיליה אסורים משום בישול עכו"ם ומה דין הכלים שבבית

א' לבריאת העולם ולשבת קודש פ' ויקהל משה התשמ"ח בנ"י יצו"א מע"כ ידידי ורב חביבי תלמידי היקר מאד נעלה כו' הרה"ג כש"ת מוהרמ"י הי"ו לאס אנגעליס קאל. אחדשה"ט בידידות נאמנה.

בדבר השאלה שנתהווה בעירכם על דבר השפחות שמחזיקין בהרבה בתים מבני תורה והשפחות הללו עושים כל צרכי הבית ובתוכם גם בישול ונקיון הכלים והבית ויש טוענים שיש בזה משום בישול עכו"ם וגם חשש טרפות כיון שמניחין אשה ערלית בבית לעשות המלאכה כשהוא לבדה בבית ויש משיבין כי אין בזה איסור ושכן היה כבר לעולמים והנהיגו כן מימות אבותינו ואבות אבותינו שהיו להם שפחות בבתיהם ואין פוצה פה ומצפץ ונתתם עיניכם בי להורות לכם איזה דרך ישכון אור.

והנלפענ"ד ראשונה נראה לברר הני שפחות העובדות בבית ישראל כהיום מה דין להם, וז"ל רבינו יונה באגרת התשובה (אות פ"א כפי שנדפס אצלנו עם פתשגן הכתב) קדרה שהניחה השפחה על האש ונתבשלה התבשיל כמאכל בן דרוסאי אותו תבשיל אסור באכילה, ושוברין אותה הקדירה ומגעילין את הקערות שאכלו בהן אותו תבשיל. ואם הקערות של חרס ישברו. ואע"פ שהדליק ישראל האור לא תתן השפחה ע"ג האש אלא יהודית נותנת הקדרה ע"ג האש והשפחה יכולה לנער את הקדרה. וכל שעה שתעביר הקדרה מע"ג האש קודם שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי צריכה היהודית להחזירה ע"ג האש ע"כ. ובח' תלמידי רבינו יונה (ע"ז ל"ה ע"ב) שמעתי מפי מורי הרה"ח הר' יונה זצ"ל כשבא מצרפת לעיר וורנצא שדרש ברבים שאם בישל הגוי שום בישול ואפילו ירקות וכו' ואפילו הכלי נאסר לעולם ועיניכם לא תחוס על כליכם שכל כלי חרס שבישל בו הגוי ישבר והמחמיר תבא עליו ברכה עכ"ל. נראה דס"ל לרבינו יונה דכל שהניחה השפחה הכלי על האש אין לו תקנה והרי המאכל והכלי אסורים וכיון דמיירי בקדרה של חרס אין לו תקנה אלא שבירה ובכלי מתכת ממילא צריך גיעול כדן כלי שנאסרה.

ברם בש"ע יו"ד סי' קי"ג ס"ד כתב וז"ל יש מי שמתיר בשפחות שלנו ויש מי שאוסר אפילו בדיעבד (תשו' רשב"א סי' ס"ח) הג"ה ובדיעבד יש לסמוך אדברי המתירים (ארוך כלל מ"ג והגהות ש"ד) ואפילו לכתחלה נוהגין להקל בבית ישראל שהשפחות והעבדים מבשלים בבית ישראל כי אי אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית מעט ע"כ. ורבינו הגדול הש"ך ז"ל בס"ק ז' ביאר דברי רבינו הרמ"א בכמה אנפי. א) דשפחות שלנו שכתב המחבר מיירי שקנויות לנו למלאכה דעבד העו"כ דישראל הוא ומוזהר עליו בשבת מן התורה וליתיה בכלל עו"כ והלכך נמי ליתיה בכלל גזרות חתנות עכ"ל תשובת הרמב"ן הביאה הב"י והד"מ, ובהנך שפחות מיירי המחבר אבל בשפחות שלנו שבארצות אלו שאין קנייות לנו רק שנשכרו לשנה ואין אנו מוזהרין עליהם בשבת כמו שנתבאר בא"ח סי' ש"ד וכ"כ הב"ח לא מיירי בשפחות שלנו שאין קנייות לנו אלא שכירות, ולפ"ז מ"ש הרב בדביעבד יש לסמוך אדברי המתירים לא א"ש בשפחות שלנו וצ"ל דקאי אשפחות דמיירי המחבר.

(ב) די"ל דס"ל להרמ"א דיש לסמוך ארבינו אברהם שהובא בטור וד"מ ובת"ח כלל ע"ה הי"ז בשם או"ה והוא באו"ה כלל מ"ג דין י"ג דס"ל לרבינו אברהם דיש לסמוך אדברי המתירין בישול עכו"ם בבית ישראל ועיין תוס' ע"ז ל"ח ע"א ד"ה אלא. ג) דהרב סמך עיקר מילתיה אמה שסיים דא"א שלא יחתה אחד מבני הבית מעט. ד) הביא מאו"ה של מהרש"ל סי' ע"ה תשובת הרמב"ן ז"ל סי' קמ"ט דיש מרבותינו מתירין בשפחות מטעם דאין איסור משום בישולי עו"כ אלא בעושה מרצונו משום גזירות חתנות אבל אלו השפחות והעבדים שלנו שעושים בע"כ בין ירצו בין לא ירצו אין בזה קירוב הדעת ומ"מ אין דבריהם מחוורין ואין אנו סומכין ע"ז ואנו נוהגין איסור אפילו בדיעבד עכ"ל וכן הוא בתשו' הרשב"א סי' ס"ח, וא"כ י"ל דסברת המתיר שכתב המחבר הוא מטעם זה ולזה כתב הרב דיש לסמוך עליהם בדיעבד אלא דבב"י וד"מ לא נזכר טעם זה עכ"ל הש"ך.

ומעתה נחזי אן לדין הנה טעם ראשון ושלישי ליתא בדין שהרי פשוט שהגיות הללו שאנו מדברים בהם אינן קנויות כלל לבעל הבית אלא הם שכירות יום או לשבוע ובידה לחזור בכל שעה ושעה, וגם ליכא טעם שא"א שלא יחתה אחד מבני הבית מעט תחת האש מפני שני טעמים חדא שע"פ רוב או רובא דרובא בעלת הבית אינה בבית וגם שאר בני בית והשפחה מבשלת כשהיא לבדה בבית. והשנית כי בזמן הזה שהבישול נעשה ע"י גז או חשמל עלקטרי א"כ כל שהדליקה פעם אחת לא צריכין לחתות עוד ומהבישול שהתחילה הגויה מתבשל הכל. גם הטעם שהביא באו"ה של מהרש"ל ודחה לא שייך בדין דפשוט דאין אלו הגיות עושות בע"כ בין ירצו בין לא ירצו ואדרבה עושים לה רצונה של הגויה שלא תעזוב את הבעלת הבית כי יש להם הרבה קופצים והם עצמיות ועושין רק כשכיר יום וככל פועל וא"כ גם הא התירא ליכא לבד כי דחאו ממילא הרש"ל ז"ל. א"כ לא נשאר רק הא טעמא דר' אברהם בישולי עובדי כוכבים בבית ישראל. אמנם הרי כתב הש"ך דהרב סמך אטעמא דא"א שלא יחתה מעט וכן נראה שהסכים הט"ז ז"ל גם ר"ת בתוס' ע"ז ל"ח ע"א ד"ה אלא חלק על הרב"ד ע"ש וכנראה דהתוס' ס"ל כר"ת.

ואפילו נימא לחלק דהיכא דאינו מחתה מתיר הרמ"א בדיעבד והיכא דמחתה מעט מתיר אפילו לכתחילה אבל מיהו בדין ליכא היתר זה כלל שהרי כבר כתבתי בכמה מקומות דלא מקרי דיעבד אלא כשהדבר נעשה במקרה, אבל דבר שרגילים לעשות כן אינו נקרא דיעבד אלא לכתחילה כיון שרגילין בכך...

ועכשיו נדייק בטענת הי"א שגם ביוראפף היו להם שפחות בבית אבותינו, אמנם לפענ"ד פשוט דאין ראי' והני תרי מילי נינהו דהתם היו אמותינו בבית כל היום ולא היה חשש אחר רק הא חששא של בישול עכו"ם ולזה כיון דבעלת הבית היתה בביתה וע"פ רוב היתה מחתה תחת האש ולכן סמכו עכ"פ על היתר זה אפילו שהוא דחוק, אבל בנידון דידן יש כאן עוד חשש ואיסור גדול והוא כיון שהשפחה נשאת לבדה בבית יש כאן עוד חשש איסור של טרפות לבד האיסור של בישול עכו"ם שכיון שהגויה נשאת בבית כל היום לבדה וע"פ רוב הבעלת הבית הולכת לעבודה כמו הבעל הבית והוא יודעת הזמנים שתחזור הביתה א"כ כה"ג ליכא היתר שהרי מי יודע אם לא בשלה בשר בחלב או כיוצא בזה או שלקחה טרפות ובשלה שהרי היא ג"כ הולכת לקנות המאכלים חיים לבשלם, ועכ"פ כמה פעמים כן הוא ומי הוא שמשגיח עליה כל היום על כל מעשיה שהכל הוא בסדר ובצדק ובמשפט ואפילו באשה כשרה כמה פעמים נמצא שמתערב אצלה מה שהוא וכמה שאלות באים מזה וגויה אם תטעה או תשגה או תזיד ותקלקל מי ישגיח עליה. דא חדא וגם מי נימא דיודעת הכל כדת מה לעשות הרי אפילו בת ישראל שגדלה בבית אביה שומר התורה כל ימיה וגם הלכה לבית ספר חרדי ואעפ"כ הרבה דברים שלא יודעת והגויה שהכניסה לפני איזה ימים והראה לה כמה דברים אטו בשביל זה כבר יודעת הכל באשר לכל לומר שיודעת במנהגי ישראל שתוכל לנהוג בית לבדה בכשרות וע"ז ניקום ונסמוך.

ואפילו למ"ד ביו"ד סי' ס"ט ס"י דעכו"ם משמש בבית ישראל ונתן הבשר בתוך הקדרה ואין ידוע אם הדיחו או לא אם יודע העכו"ם מנהגי ישראל סומכין על דבריו אם היה שם ישראל יוצא ונכנס או שום קטן בן דעת ולדעת הרמ"א בחדא מינייהו סגי או ישראל יוצא ונכנס דמרתת או מסיח לפי תומו ונראה דכשיודע מנהגי ישראל יש אופן נאמנות לעכו"ם אבל גם בזה לא אריה כלל לדין גם כי בעצם הדין כתבתי, דלפענ"ד יש לעיין דהנה ביו"ד סי' ס"ט ס"י עכו"ם משמש בבית ישראל ונתן הבשר בקדירה ואין ידוע אם הדיחו אם יודע העו"כ מנהגי ישראל סומכין על דבריו אם היה שם ישראל יוצא ונכנס או שום קטן בן דעת, וכתב הרמ"א הג"ה ובחד מינייהו סגי או במסיח לפי תומו שהדיחו יפה או שישראל אפילו קטן יוצא ונכנס דמרתת הואיל ויודע מנהגי ישראל, ולכאורה מצינו בזה אופן נאמנות לעכו"ם היינו כשיודע מנהגי ישראל איך לעשות ובעי' ב' תנאים אחד, ישראל יוצא ונכנס והשני, שיהא מירתת לדעת המחבר, ולדעת הרמ"א בחד מינייהו סגי והש"ך שם ס"ק מ"ב תמה למה השמיט הב"י דין דמסל"ת שהזכר בטור ופוסקים ותי' דאזיל לטעמיה דלסמ"ג וריב"א לא מהני מסל"ת ודוקא מירתת מהני פסק דמסל"ת לא מהני ומירתת מהני ובספר אפי רברבי דף מ"ו ע"א נראה דבעבדו ושפחתו שייך מירתת והרמ"א ס"ל דבחד מינייהו סגי מסל"ת או מירתת וס"ל דהכא לא דמי לסוס"י קל"ז דהכא כיון דאיכא עוד טעמא דעכו"ם אנקיותא קפדי יש להקל טפי.

והנראה דלשני הפירושים עכו"ם אפילו באיסור דרבנן לא מהימן אלא היכי דמירתת או דאיכא יוצא ונכנס וגם יודע דיני ישראל, עוד מבואר מדברי הש"ך דדין מירתת לא שייך אלא בעבדו ושפחתו ועיין גליון מהרש"א דבאינו עבדו ושפחתו לא ולכן כתב המחבר עו"כ משמש וכ"כ הפמ"ג להדיא בדברי הש"ך ושכן הלכה אמנם ביד אברהם שם חולק וס"ל לחלק דבעבדו ושפחתו נאמן לעולם אפילו בלא יוצא ונכנס והטעם דבעבדו ושפחתו הקניות לו שייך מירתת לעולם אפילו בלא יוצא ונכנס ובעכו"ם שאינו עבדו לא שייך מירתת אלא ביוצא ונכנס אבל בלא יוצא ונכנס לא שייך מירתת

בעכו"ם שאינו עבדו לעולם. ופי' כן דברי ס' לחם הפנים ע"ש. ועיין יו"ד סי' קי"ג ס"ד בש"ך סק"ז בשפחות שמחלק בין קנויה לדין שפחות שמצוין לשבות בשבת ובין קניות רק לשנה שהם כשכיר ולא קנויה ועיין גם ש"ך סי' קי"ח סקל"ה ול"ז. והנראה דבדין סתם עכו"ם שעובד אצל ישראל אי יש בו דין מירתת במחלוקת שנויה ואפילו כשישראל יוצא ונכנס לדעת האפי רברבי והש"ך והפמ"ג וגליון מהרש"א מירתת לא מהני רק בעבדים ושפחות ולא בעכו"ם העובד כשכיר ולדעת היד אברהם גם בעכו"ם שייך מירתת אבל דוקא כשיש יוצא ונכנס עכ"פ.

והנה יוצא ונכנס פירושו ממש יוצא ונכנס והעכו"ם יודע שאין זמן שלא יוכל ליכנס כי כן דרכו לעולם ולכן כשהולכים לבית המדרש כתבו הש"ך והפר"ח כיון שיודעות השפחות ששוהין שם זמן מה כבר יש להחמיר אפילו בשפחות דמירתת מ"מ סומכות שלא יבואו אז ועיין באה"ט סי' קי"ח אות כ"ג ומעתה בדין שהולכות לכל היום ודאי ליכא דין מירתת ולא נאמנות.

עוד נראה לפענ"ד לחדש דבזה"ז שיש אגודת העובדים (יוניא"ן בלע"ז) ליכא כלל דין מירתת אפילו בעה"ב יוצא ונכנס דלעולם יהיה לו אמתלא והאגודת העובדים עומדין על צידו נגד הבעה"ב ולא דמי לעו"כ העובד אצל בעה"ב בזמן הש"ך וי"ל, וא"כ לדין בפועל שעובד אצל ישראל אין כאן שום נאמנות מצד הדין לא מצד מירתת ולא מצד מסל"ת שהרי הבעה"ב איננו בבית כלל כל היום ולפעמים אפילו הולכין למקום רחוק לכמה ימים ומניחין השפחה בבית ואין כאן שום סברא של יוצא ונכנס וכ"ש הוא ממ"ש לעיל בשם הפוסקים דהולך לביה"מ נמי כבר יש להחמיר ובדין מדינא אסור דיודעת שלא יבואו ולא צריכין אנו רק לסמוך על נאמנותה שכדין עשאה והא ודאי לא אמרינן דאפילו מה שאמרו היכא דאין לו הנאה לא יחליף היינו דלא חיישינן שמא עושה פעולה להחליף ולמה יעשה פעולה זו ולכן מאמינן ליה בשב ועל תעשה.

ביותר בביאור כלומר לא חשדינן ליה שעשה מלאכה בלי תועלת ולמה יעשה מלאכה זו ומוקמינן בשב ואל תעשה אבל היכא דאנן מבקשין ממנו לעשות פעולה לנו ויש לנו תועלת במלאכה זו והוא אפשר שלא יעשה ודאי שצריך כבר עדות שעשהו כדת ולפעמים גם לא תזכור כיצד עושין והרי אפילו בישראל שכחה מצויה ולכן ע"ש עם חשיכה תקנו חז"ל חייב אדם לומר ע"ש עם חשיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר וע"כ משום דשכחה שכיחה ולא עשרו א"כ כ"ש בעכו"ם שמעולם לא ידעה הרבה דברים ואם ימצא איזה סבה וכמ"ש גיטין ס"ז ע"ב דאמר ליה ריש גלותא לרב ששת מ"ט לא סעיד מר גבן א"ל דלא מעלי עבדי דחשידי אבר מה"ח א"ל לשמעיה להסתיר רגל אחד מן הבהמה וכשאר שחר לו הביאו לו רגל מבהמה חיה שהי' אבר מן החי וכאן כ"ש שיכול לעשות כן לכתחילה לקנות ולעשות מאכל שאינו כשר ואין לזה שום היתר לפענ"ד.

העולה לדין מאחר שביררנו דבשפחות שלנו ל"ל דין שפחה א"כ אפילו בהיות הבעלת הבית בביתה יש בזה עיקול ופשוטי אם יש לסמוך על ביטולה כשהיא משימה הקדירה על האש ולדעת רוב הפוסקים התבטיל וגם הקדירה אסורה אבל כשהבעלת הבית איננה בבית כל היום וגם הבעל הבית אינו בבית וגם ליכא מבני הבית בבית אז ליכא שום היתר על זה והתבטיל נאסר בביטולה, מדין ביטול עכו"ם, לבד שיש בו חשש טרפות וכמ"ש, וכ"ש שאם עוזבים הבעלים לכמה ימים שאז ודאי שהכל בחשש טרפה בבית.

והעצה למי שיש לו שפחה או רוצה לשכור שפחה בבית צריך לסגור את כל הכלים והמאכלים שאפשר לערבם וכיוצא בזה היין ושאר דברי מאכל שלא תוכל הגויה לבשל בהם לבדה ויתקנו לה בשבילה כלי אחת או כמה שצריך לבשל בשביל עצמה והשאר יהיה סגור בארון הכלים. ודע דאין זה גדר חומרא אלא מעיקר דינא הוא כן ואפילו לדעת המקילין בשפחות המבשלין בבית ישראל. ויש להזהיר על זה בני ובנות ישראל הכשרות שלא להטריף את ביתם ובפרט שהם המגדלים את הילדים ומכשילים ח"ו באיסור דאורייתא, או דרבנן, וישאלו שאלה כדת מה לעשות עם הכלים שבשלו בהם השפחות עד עכשיו לענין הכשר.

שוב מצאתי בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סי' ס"א שכתב כבר במה שהשאירו משרתת נכרית בבית בשביל הילדים שאסור לעשות כן שאפשר לחוש שתבשל לעצמה ולפעמים גם להילדים אף שאין מלאכת ביטול מוטל עליה שאשה קרובה הדרה בשכנות קבלה עליה לבשל ואפ"כ פעמים שלא תבא האשה השכנה בזמנה ותבשל הגויה בשביל עצמה וגם בעד הילדים (או שתתן מהביטול שלה להילדים שיהיה לה טרחא לבשל פעמיים ובשבילה מבשלת טרפות וחשש זה שתתן להם משלה לעולם ישנו כיון שאין מי שישמור על זה) ובדיעבד התיר להשתמש בכלים לאחר מעל"ע בלי גיעול שהיה רק ספיקא דרבנן כמפורש ברמ"א סי' קכ"ב סק"ט ואפילו להט"ז בהניח הכלים במזיד אצל עכו"ם אסורין הכלים כאן לא מקרי מזיד דהיו טועים שיש לסמוך על השכינה שנכנסת לבשל וגם על זו שדרה בבית גופיה ולא התבוננו על זה שאיזה שעות תשאר הנכרית לבדה ולכן אין זה דין מזיד ונשאר על דינא שאחר המעל"ע מותרין הכלים, אבל צריך להזהירם אלהבא שאסור להניח נכרית בבית שיש לחוש שתשמש בכלים בדבר איסור ע"כ.

והנה מבואר כמו שכתבתי בס"ד אלא שכבר פסק דגם לענין כלים הכלים נאסרו אלא שלאחר מעל"ע יש היתר מכח ספק וגם זה רק באותו פעם אבל אם הניחו כן ולא סמכו על השכנים א"כ זה מקרי מזיד וצריכין גיעול ודו"ק. וא"כ בדין שמתחלה הניחו כן ולא היה להם סמיכות אולי קרויים מזיד באמת בכלל מ"מ כבר הורה זקן ואין להוסיף על דבריו ז"ל להחמיר.

והנה הארכת קצת בזה וגם מה שמניחים הילדים כל היום תחת השגחת הגויה והיא המוציאה ומביאה ונותנת להם מאכלות וקונה בחוץ והרבה פעמים דברים שאינם כשרים ולא יאה נראה דבר זה קל בעיניך, ואפילו רק לילדים באיסורי דרבנן, שהרי פסק רבינו הרמ"א יו"ד סי' פ"א ס"ז ומ"מ לא יניקו תינוק מן המצרית (כלומר גויה) אם אפשר בישראלית דחלב עו"כ מטמטם את הלב ומוליד לו טבע רע (ר"נ פא"מ בשם הרשב"א) וכן לא תאכל המינקת אפילו ישראלית דברים האסורים (הגהות אשר"י) וכן התינוק בעצמו כי כל זה מזיק לו בזקנותו ע"כ.

וכתבו הט"ז והש"ך וכן לא תאכל המינקת וכו' כלומר אע"פ שאסור לה בלאו הכי לאכול דברים אסורים מ"מ גם בשביל התינוק לא תאכל ונ"מ אם היא חולה בענין שצריך להאכילה דברים האסורים לא יתן האב לתינוק לינק ממנה אלא ישכור לו מינקת ישראלית אחרת. וכן התינוק בעצמו כלומר אע"פ דקטן האוכל דברים האסורין מדרבנן אין אביו מצווה להפרישו וכמו שנתבאר בסי' שמ"ג היינו מדינא אבל מ"מ יפרישו מפני שמזיק לו בזקנותו שמטמטם הלב וגורם לו טבע רע, הנה מבואר דאפילו אמו חולה שיש בה סכנה ומותרת לאכול דברים אסורים מ"מ לא תינק אז בנה שהחלב נעשה ממאכלות אסורים והתם ודאי אפילו איסור דרבנן ליכא שהרי נהפך המאכל קודם ונעשה דם ואח"כ דם נעכר ונעשה חלב אפ"ה הוא מזיק לתינוק בזקנותו.

ובקרא האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות וברש"י מחז"ל מלמד שהחזירנו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה. וזה לשון הפר"ח יו"ד סי' פ"א הנ"ל אות כ"ו וכן התינוק בעצמו כו' דאעפ"י שקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצוין להפרישו כו' מזיק לו בזקנותו שגורם לו טבע רע וסופו לצאת לתרבות רעה ולפי שבזמנינו אין נזהרין מעניינים אלו רוב הבנים יוצאין לתרבות רעה ורובם הוי עזי פנים שבדור ואין יראת ה' נוגעת בלבם ואף אם יוכיחם על פניהם לאו בר קבולי מוסר נינהו כו' ומי לנו בתורה גדול מאלישע אחר שלא בא לאותו מעשה אלא מפני שכשאמו היתה מעוברת ממנו עברה על בתי עו"כ והריחה מאותו המין והיה אותו הריח מפעפע בגופיה כאירסה של סכינה כמבואר בירושלמי דחגיגה ועיין ר"ן ע"ז ע"ש ודו"ק ולפיכך צריך להזהר בזה מאד ומי הוא שלא יחוש לעצמו ולבניו ולמוסרם ח"ו לגויה ואפילו רק ספק איסור דרבנן וכ"ש ודאי דרבנן וספק איסורי דאורייתא.

אלו דברי ידו והגם כי הדברים נראין לכאורה פשוטין ולמותר האריכות, אבל מ"מ לצורך השעה כתבתי לך והיות כי שאלת אם תוכל לפרסם התשובה הנה תוכל לפרסם דברינו אלו כדי להסיר רבים מן האיסור ומן המכשול ולהציל את בניהם מן הטמיון ח"ו והרבה עוסקים כהיום בקירוב רחוקים ואולי אם יהדרו בזה לא יהיו רחוקים ויקרבו קרובים ויבאו לעבוד את ה' בכל לבבכם ובכל נפשכם עדי יבא ינון ידידו מוקירו דושה"ט בלב ונפש, מנשה הקטן